САНА ОЛОХ

ЧУРАПЧЫ УЛУУЬУН ХАҺЫАТА

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ 15 КҮНҮТТӨН ТАХСАР

№№ 35—36 (8297—8298). ☆ 1998 сыл ыалын тутар 24 күнэ. Сүбүотэ. ☆ Сыаната—1,01 солкуобай.

МУУС УСТАР 9 КҮНҮГЭР ПРОФСОЮЗТАР МИТИННИЭХТЭРЭ

ДЬОКУУСКАЙ. СР профсоюзтарын федерацията муус устар 9 күнүгэр болдьоммут Бүтүн Россиятаабы бырачыастыар аксиларга актымныйдык кыттарга быһаарда. Федерация председателэ Спиридон Сосин биллэрбитинэн, республика бары куораттарыгар уонна улуустар кириэстэригэр митиннэр буолуохтара. Онно түрүн модьуйуулар маннык:

—Саха сирин хас биирдии киһитигэр—үлэни уонна уонна соотвоох хамнаһы;

—1998 сыл от ыйын 1 күнүгэр диэри хамнаска иэһин толору сабарга;

—үлэһиттэр бырааптарын уонна интэриэстэрин соҕуотунан көмүскүүрэ;

—реформалары ыарыот суотугар буолбакка, ыарыот туһугар.

СИА.

СҮБЭ БОЛҔОМТОТУГАР—ХАҺААЙЫСТЫБАННАЙ ҮЛЭЛЭР

Кулун тутар 20 күнүгэр улууе дьаһалтатын Сүбэтин уочараттаах мунньаҕа буолла. Мунньах иэйилиэктэр баһылыктара уонна туспаах бөлөхтөрдөөх сорох хаһаайыстыбалар салайааччылара кыттыылаах үс бөлөхтөөҕү көрдө. Мунньаҕы улууе баһылыгын бастакы солбуйаччы П. Н. Мишкин салайан ыытта.

Бастаанан «Улууска тыа хаһаайыстыбатын сорох салааларыгар хаһаайыннааһын сыанна формаларыгар, кооперацияланыыга киириигэ ыытыллар үлэлэр туһаайыннаах бөлөхтөрдөөх дьүүллэһиллиннэ. Информацияны тыа хаһаайыстыбатын управлениетын начальника В. Н. Чичитинаров оногордо. Бу туспаах бөлөхтөөскэ Тыа хаһаайыстыбатын уонна соҕотоҕоннаах министерствотыттан Е. В. Местников кыттыыны ылла.

—Биллэрии курдук, улууска араас формалаах хаһаайыстыбалар баар буоллулар. Маныаха, билигин кэстэн тахсыбыттыынан, бэлэмэ суох, тутаҕыс барыыбыт сорох моментаах өттүлэрэ кэстүүлээтиллэр,—диэн чоҥчу тумуктэн, саннаттан саҕалаппа В. Н. Чичитинаров ыйытыннарыннаҕ.

Онуу сиһилии кэпсэтэн сырдатарыгар маннык чахчыларга олоҕурда. Бастатан, хаһаайыннааһын араас формаларынай үлэлээн, дьон маннык кэмнэ бэйэни бөҕө бас билэн дьаһанара ордугар итэҕэйдиллэр. Онон, туох да диэбит иһин, бу түрүн тумук. Иккиһиэн, сорох салаалларга кыттыһан үлэлээһин баар буолара өйдөнно. Онуу бүтүннүү олохнут күнэйдэ. Холобур, ыһара бытарыйан бу аҥыыт алтаа сылга улууска сүрүн баайбыт ыныах сүөһү 5088 тобоннон, сылгы 4493 тобоннон ыраатта. Итиэ урут баар сүөһү үстэн биирэ, ол эбэтэр сыл ахсын ортотунан 400-500 сүөһү сарбыллан кэлиэ. Иэйилиэктэриттэн ылан көрөр буоллахха, Болугур, Соловьев, Кытаанах, Толой ыныах сүөһүнү ортотунан 500-731 тобоннон аччаттылар. Атыттар кириэстэрэ ирдэ аҕыйаҕы. Сылгыга Хатылы 733, Болтого 621, Хоптоҕо 481 тобоҥу сүтэрдилэр. Хоптоҕо курдук улахан иэйилиэккэ 166 эрэ сылгы хаалла, итиэ түмүгэр 150-тан тахса киһи иэйилиэннэлээх Мэлдьэхсиэ 7 бөлөн тутан хаалларыллар. Итиннэ киэн сирдээх-уоттаах иэйилиэктэр быһымахтык дьаһаннылар.

Ол эрээри олус айгыраатыбыт диир омсолоох. Маныаха араатар ыаллыы улуустары тэннэн холобурдаата. Оларго холоотоххо, биһигин улууспут балаһыанньата кыһаҕана суох эбит. Этэр курдук, дьон, ыал тэнитии. Маныаха сири дуулаппан, баһыннай хаһаайыстыбатынан үлэлэрин сөпкө ыытыллан, кэм күүгэн-хаайан, табыгастаах балаһыанньаҕа тутан кэлбит быһаарыылаах оруолламмыта болҕотэннэ. Салгыы хайдах буолабыт, туох хайысханы тутуһабыт? Маныаха сорук быһыытынан сири-уоту киириэн төрүннэргэ уоскэтиллиохтээҕэ чоҥчулаан этиллиннэ. Итиннэхэ торуоттар бааллар. Туох-ханнык иннинэ, баһыннай хаһаайыстыбаларыгар хаттаан регистрациялаһыы ыытылларынан сир-уот чуолкайдаан кыахтаах. Эрдэ сири аналаан эрэ ыытыллыбыт буоллаҕына, билигин ону туһаннарыы механизма үөскэтиллиэхтээх. Оттон сирдээх буоллахха производствоны сайыннараҕын, иккис оттүнэн үлэ ыкстэтин таһаарынаҕын. Бу принципы тутуһан сайдыы барыахтаах, онтук өйдөнно даҕаны.

Управление начальника этиниэктэри этэн туран, сүрүн кэпсэтиигэ киирэр. Ол эбэтэр сылгы кооперациятын туһунан.

—Маныаха иккиэн варианнынан балаһыанньа усулуобуйата улуустаабы «Саҥа олох» хаһыакка бэчэттэнэн турар эрдэ, кэпсэтии эмиэ барбыта. Онон бэлэмнээх кэлэн олорор буолуохтаахпыт. Сылгыны бир иллиигэ ыыллахха табыллар,—диэн биирдик этиллиннэ.

Сылгы кооперациятын торуннуугэ урукку опыт баар, билигиттэн Хоптоҕо варианын эмиэ туһаныахха сөп. Ону таҥа Мырылаҕа тэриллэн эрэр. Кооператив председателиэн В. И. Илларионов буолара биллэр. Итиннэ Кытаанахха уонна Хайахсыкка кириэн хайдах тэриллиэхтээҕэ чуолкай. Хатылыга эмиэ сүбэлэһиллэр. Онон бастакы хардыылар суох буолбатахтар. Сылгыны чөмөхтөөн, сирдээн-уоттаан, баалаан тэриллии кыаллар кыахтаах. Совхозтар базаларыгар бир 400—500 сылгыны көрүөххэ сөп диэн буолла. Маныаха сылгыһыт уонна кордоовчуттан ардыларыгар өйдөспөт сүрүн баар буолуон сөп. Онон даҕаны улуус үрдүнэн бир уоулуобуйа олохтонуохтааҕа саныталыыллар.

—Билигин курдук сылгыны бытарытан кордоххо туохха тиийэрбит биллэр. Биэлэр, атырдар кырыйдылар, уоскайыллан, сылгы структурата кэһиллиннэ. Сыл ахсын позициябытын сүтэрэн иһэбит. Ат туһунан маннык эмиэ кэпсэтэр тоҕоостоох. Улууска 641, ол иһигэр улууспут кириигэр 2 аттаахпыт отчуоттаналлар,—диэтэ Василий Петрович. —Ыныах сүөһүбүтүгэр бир иннинэ. Терүөҕү ылбат буоллубут, ону ким да аахпат даҕаны, искусственнай сиэмэлэһии барар-барбат, бэйдиэ сылдьар, интаалар оҕустарга толобуру киллэрэр кэм кэлэ.

Бурдукка кооперация. Маныаха улуустан «Агро» ассоциация эрэ республикатааҕы Президент Ыйаатынан олохтоммут ситимнэ киирбит. Амма улууһа 5 хаһаайыстыбаны түһэрбиттэтэн 3-һүн, биһигин улуус 3 хаһаайыстыбатын киллэрбиттэтэн итиэ биирдии эрэ ылбыттар. Онон кооперативы тэрийиигэ барыы өттүн учуоттаналлар аҥаа эбит. Холобур, Соловьев уонна Болугур иэйилиэктэрэ холбоһон бир кооперативы тэрийэргэ былаанныыллар эбит эрээри, дьыала-куолу, техника чөмөхтөнөрө, дьон сүүмэрдиэнэ өссө иннилэригэр. Быһата, тэрээһин судургута суох. Итиэ эрээри улууска бурдугу үүнэриннэн дьарыгырар кооперативтары тэрийэргэ үлэ барар, бир сүрүн хайысха тутуһуллар чинчитэ баар. Мунньахха «Агро» ассоциацияҕа 5 хаһаайыстыбаны киллэрэр туһунан кэпсэтиллиннэ. Сорох иэйилиэктэр, ол курдук, Хадаар, Чакыр, Хайахсыт бэйэлэрин истэриэн тэриэрдэ быдаанныахтар эбит да бытаараан, олорон хаалбыттар. Маннык кэпсэтиини Мутудай иэйилиэгэ эмиэ ыытар.

Бурдукка кооперативтарыннан үлэлиигэ сиэмэ хаһаайыстыбата, билигин хаалан үлэлиир звеноолар опыттара баар. Онон бу үлэ эмиэ улахан «чарыытаах» суох соргутуулэр кыахтаах. Маныаха үөскэтиннэбэккэ күүскэ ылсар быһаарылаах буолсу, буолан баран, республикаҕа бир ситим, хайысха барилларбыттан кэмнэ. Бу бөлөхтөөскэ сыһыаран «Ремтех» таабаарыстыба иннинэ бурдугу үүнэриннэн, сири тастаанныыпан дьарыгырар МТС туһунан кэпсэтии турда. Маннык Хатылы, Болтого, Сыдаан, Толой иэйилиэктэрин бурдукка звеноларга киллэлэр. Эмиэ маннык улууска сибининьо интигин сайыннарыыга хаһаайыстыбаларга, чаанньыайдарга көмө буолар гыына бурдугунан хааччыйар аналы кооперативы тэрийэргэ уурааҕынна.

Бу туспаах бөлөхтөөх управление начальника: «Барыа да тыа хаһаайыстыбатынан дьарыстаныр курдукпут. Бу этиллибит хайысхаларга ылсыаҕыт, биирдэ үлэлиэҥиэ,—диэн ыытарыынан түмүктээтэ.

Ыйытыы да элбэх буолла, кэпсэтиигэ кыттыылар: «Мыннааайы» таабаарыстыба председателэ **Н. А. Федотов**, улууе дьаһалтатын Сүбэтин чилиэнэрэ **А. Т. Погопцын, В. И. Новгородов**, Тыа хаһаайыстыбатын уонна соҕотоҕоннаах министерствотыттан **Е. В. Местников**. Кириэс туспаах кооперативтары тэрийии тутулуктар, үлэлэтэр механизмнарыгар, хардарыта сыһыан, толобуур бөлөхтөөстөрүгэр тохтоотулар. Кэпсэтии сүмбүүлэн ууруох ылылыннна.

Иккиһиэн, улууска сааскы халаан уутун мунньуутуна, хаһаанныта, болоҥнооннн үлэлэргэ сүбэлэһии буолла. Итиннэриинн улуус баһылыгын солбуйаччы **И. Д. Поисеев** оногордо. Иэйилиэктэртэн Чакыртан, Одьулуунтан ураты туох үлэ ыытыллыахтааҕэр дьыала-сайаанна түспэтэҕинэн кэпсэтии тахсыбата. Улууска бу үлэҕэ И. Д. Поисеев председателлээх комиссия да бу мунньаҕынан саҥа тэриллиннэ. Онон кэпсэтиһии, үлэ эссө иннибитигэр турар сорук. Ыытарыылаахтартан бу комиссия миэстэҕэ тахсан дьыала туругун билэриигэр бастаҕарын эттилэр, комиссияҕа түһэриллиэхтээх документ болдьоҕун сөпкөстүлэр.

Үсүһүнэн, Сүбэ мунньах буолан аҥыыт иэйилиэктэр баһылыктарын иэйилиэннэ иннигэр отчуоттаран ттумуҥун туһунан бөлөхтөөхү ыытта. Онуу улууе дьаһалтатын тэрийэр үлэҕэ управлениетын начальника **Т. В. Посн** туруорда. Ол түмүгүнэн отчуоттарга кириэт критическай этиилэриннэн былаан-дьаһал ылылаан биэрэллиэ. Онно кириэт дьаһаллар толоруллуулларын хонтуруола бөлөхтөөхү туруорбут улууе дьаһалтатын бу управлениетыгар сүгэрилиннэ.

Маҥан улууе дьаһалтатын Сүбэтин мунньаҕа үлэтин түмүктээтэ.

С. СМИРНИКОВА.

ХАРБАЛААХ ЧОҔУН КЭСКИЛЭ ӨССӨ ИННИГЭР

БЫТЫК КҮӨЛ. Харбалаахтааҕы чохтоох сир техническай уонна экономическай проблемаларын быһаарыыта тэриллибит правительственнай комиссия бэйэтин үлэтин түмүктээтэ. Бу предприятие Таатта уонна Чурапчы улуустарын котельнайдарын оттугуннан хааччыйыыта аналаах. Билигин чохтоох разрез сүдүргүн суох кэмнэ үлэлиир. Маннык 20 сыл устата хайа техниканы улаханнык эрэрдэ, сапнаас чаастары атыылаһарга ун-харчы тиийбэт, сир үрүт оттун ыраастааһын улаханнык бытаарда, чоҔу хостоохун кэмэлдьэтосту сабылынна. Иннэ гынан, улуустар быйыл кыһын чоҔу Хаҥаластан уонна Дьабарыкы Хайатыттан ылларга күүлэлиннилэр.

Комиссияны СР Правительствотын Председателин солбуйаччы Руслан Шинков салайда. Комиссия «Толоо» АО үлэтин-хамнаһын сирийэн үөрэтта уонна предприятиеҕа көмөлөһүү кэскилэрин ыйда. Улуустар дьаһалталарыгар муус устар 10 күнүгэр диэри туһаныллыбыт чох иһин иэйи толуурга уонна предприятие бары таһымнаах бюджеттарга иэстэрин сабарга этиллиннэ. Промышленность министерствотыгар «Харбалаах» чохтоох разрезка 7 единица саҥа оборудованнаны биэрэргэ сорудахтанна. Хаммас иэйии сабыыта анаан Үп министерствота тус сыаллаах 1,5 мил. солк. биэриэхтээх.

Комиссия «Толоо» АО салалтатыгар акционердар сыстаантарыгар Чурапчы улууһун дьаһалтатын ыларга эбэһиинэстээтэ, «Хаҥалас» чохтоох разрезы кытта хардарыта биирдэ үлэлээһин дуогабарын уонна «Южкутгеология» предприятиены кытта чохтоох сири салгыы чинчийэргэ эбэһиинэстээтэ. Туһаныыах министерстволарга уонна ведомстволарга Харбалаахтааҕы предприятиены технической өттүнэн уларытан сэбилиэргэ уонна чоҔунан Амма улууһун хааччыйыы кыахтарын үөрэтэргэ сүбэлэннэ.

СИА.

ТӨРӨӨННҮТТЭРГЭ МАХТАЛ

Чакыр иэйилиэгин олохтоохторугар Людмила Дмитриевна, Василий Семенович Макаровтарга ааннаар ыччат уолаттара Василийдаах Прокопий сулуусналыыр байыаннай чаастарыттан кэлбит Махтал суругу биллиннэрэбит:

«Уважаемая Людмила Дмитриевна и Василий Семенович! С чувством глубокого удовлетворения сообщаю Вам, что ваши сыновья Макаров Василий Васильевич и Макаров Прокопий Васильевич, проходящие службу в ШМС в/ч 68991, с первых же дней своей службы проявили себя исполнительными, дисциплинированными, трудолюбивыми курсантами. Они образцово выполняют свою армейскую специальность.

За успехи в боевой подготовке Ваши сыновья неоднократно поощрялись.

Выражаю Вам сердечную признательность за достойное воспитание сыновей.

Командир взвода лейтенант ЗДИОРУК».

САНАА СИТИМЭ

ТОЛКУЙДААН ҮЛЭЛИИР КЭМ

«... Сириэн, сүөһүнэн, дьиҥнээх үлэтиэн ыаҕырбыт дьону үрдүнэн хардыылаан аанар буоллахпытына, кулаактаан кэбистэхпитинэ, ону коммуорорго элбэх сыллар иннэ буолуохтара...».

(В. И. ЛЕНИН).

Арыый тиэхтээх буоллук диэн историяттан саҥалыыр. Аяспыт олохпуттугар идеал оҥостубут сирдьиппит В. И. Ленин «О кооперации» диэн үлэтин үөрэнэр, ырытыыр дьон айдааннаах буолуо. Оннооҕор тыа сиригэр крестьянство сайдыыта чэпчэ ыйыллар уонна тыа сиригэр олорор дьон куораты кытта сибээстэрэ улаатара этиллэр. Салгыы маннык: «Сириэн, сүөһүнэн, дьиҥнээх үлэтиэн ыаҕырбыт дьону үрдүнэн хардыылаан аанар буоллахпытына, кулаактаан кэбистэхпитинэ, ону коммуорорго элбэх сыллар иннэ буолуохтара».—диэммит. Ол тыыннаах баран, тута «Военнай коммунизм» саҥаланан, продотряддар тэриллибиттэрэ... Салгыы күүс оттуннэн бөдөҥсүтүү...

Дьэ, ол сайдан кэлэн баран туох ситиһиилэрдээхпитий, туох түмүктэрдээхпитий? Ону маннык холобурдарга көрүөхха.

Бастакыта, 40-тан тахса сыл бэрт сохоозка директордаабыт, кэлин аатырбыт агрофирма директора С. Г. Жирков маннык этэр: «Олох, рынок сокуоннара шарахаттар эбит, олус улаханнык, киэҥник тутуһан олоруу дьоммутун дьаданытыыга тиэрдиннэ, «уонсай» диэн өйдөбүл олус дириҥник иннит эбит, эол-дэол сылдьыы, ким үлэлиир үлэлиир, үлэлэбэт үлэлэбэт. Дьоҕус тэриллиигэ үлэлэбэт киһи дьиҥэтик көстүө, онон обществоҕа хайаан да саҥа тэрээһиниэр, сайдыылар, холонуулар барыахтаахтар.»—диэн.

Иккиһиэн, ыҥырах сылааҕыта туох да коммуникацияҕа суох уонсай дьэлэр, туох баар механизациялара тоҥо, дьыбыныара, тимирэ турар уонсай хотоннор, киэҥ-куоҥ уораҕай ыскылааттар күөттүүлэрэ, саҥаттан-саҥа тыаны кэрдэн, солоон туһаныллыбат баайыылар эбиллэрэ... Бу сайдан кэлбит бэлэбит дуо? Суох!

Рабочайыттан инженериэр тиийэ элбэхтик толкуйдатар, үлэлиир кэм дьэ кэллэ. Уруккуттан этиллэр тыыннаах баран, ойуччу суолталаммыт интенсификация, специализация олоххо киирэриэр сөптөөх хайысха бүгүн үөскэтэ. Дьоҕус хаһаайыстыбалар баар сирдэриэр-уоттарыгар, ыйылҥабыт усулуобуйатыын учуоттаан, онтуук даҕаны тэриллэн эрэллэр. Ким сири баһылаан, ким сүөһү-сылгы иитэн, бородуукуйаны остаан, ким оҕуруот аһын, сибэккэ араастаан үүнэрэн, ким тутан, иистэнэн, атыы да туту эмэ дьарыгыран сүрүн хайысха онтостор.

Дьэ ол тыыннаах баран, бу хамсаһыыннары кэтээн эрэ кэрэ олордо биһиги министерствобыт, Правительствобыт. Аяспыт сылга тыа хаһаайыстыбатыгар кэмэ диэн көрүллүбүт 300 млрд. солк. дьиҥнээх табаары оҥороччуга тиийбэтэ. Холобур, 160 млрд. солк. галтаһыгта, бэрт оччо уматык-оҕуруох матырыйаалларыгар, итиитэн ордуга хоту улуустарга бэриллиэ диэн буолла. Итэ сыыппараларыыран саба быраҕан, тыа хаһаайыстыбатыгар кэмэ оҥордубут диэллэр. Ол түмүгэр уу хаарчы ылбакка, хардарыта төлөһүү оҥоһуллубакка, тыа үлэһитин санаата түстэ. Оҥоһуллубут бородуукуйаны туттаран, батаран баран хаарчытын ылбат диэн бу бородуукуйа оҥороччуга олус ыарахан.

МОҢКУРУУТТУУРУ КЭТЭЭБЭККЭ

Тыа хаһаайыстыбата күн бүгүн олус муҥаах балаһыанньалааҕын манныктартан көрөбүт: государственнай өйөбүлгэ сыһыарыы; ханнык хаһаайыннааһын форматын сүрүн оҥостороотуттар; бородуукуйаны батарыыга, төлөбүүгэ; салгыы сайдыыга мэһэйдэргэ; сир боппуруоспарыгар; тыа хаһаайыстыбата иннинэ сайдарыгар ведомстволар, министерстволар толкуйдара чуолкайа суоҕар.

Бу этиитэрбэр көмөн быһаарыы биэрэр олус ыарахан. Ол курдук, ааҥардас заводтары, фабрикалары, сири-уоту бэрт тылынан «государствоо» диэбэккин. Государствоны үлэлээн иитиллэр киһи аймах үөскэтэр. Киһи үлэлээн, айан сайыннарар. Оттон биһиэхэ хайдаҕый? Үлэлээн иитиллэр киһи иккис уочараккка турар. Айылҕабыт кэмэтүнэн хаарчы баарын барыы биэбит. Арай ол хаарчы норуоккка тиийбэккэ симэхтийэн хаалар. Ол кэнэ хаарчыта суох норуот бэйэ-бэйэтиттэн олус улахан тутулуктаах ойдуохтоохпут. Дьаданы норуоттаах государство хаһаан да иннинэ күөҥнэн тахсыбат. Оттон бэйэтин ийэтэр оҥорон таһаарар табаарын, бородуукуйатын, сырьетун өйөөбөт республика, хаарчытын атыы ресиппарга кутан, хаарчы эргиирин республика иитэр оҥорбот. Курдук хаарчы көрдүө, ол түмүгэр оҕустарыылаах оҥорон таһаараччы буолар.

Сайдыы формата, биллэн турар, тутулуга суох буолуохтаах. Аяспыт олохпут туһунан сороҕор кыбыстар курдук этиллэр. Мин оннооҕор собуласпаппын, барытын туора сото сатыыр сыыһа, холобур, үлэ тэрээһиниэр. Арай уруккута уонсай бэрт хатыыр политика сыыһата бүгүн олоҕунан бэйэтэ дакаастанна. Итинник политика бирэмэтигэр эмиэ сип-сөп курдук этэ эбэт. Киһи аймах, омук бэйэтэ итэҕэллэх, сүгүрүйэрдээх этэ, ону туйаар политика демократизация солбуллуна. Ол иһигэр биһиги, сахалар, Айылаарбыттар сүгүрүйэрбитигэр ким да суоргуллэбэт. Бу хайа да норуоккка ханнык да политикатаҕаар күүстээх, бэйэтин духовнай баайын салгыы сайыннараҥыгар ыаах уескоһиннигэр тиэх буолар. Норуот бу «Айылы үөрэтиэ» (арҕаа таҥараҕа итэҕэли) анал наукаҕа кубулуйа да илдьиэ» тута ылыннар, ойдөөтө. Оттон норуот кайдыгар буолбут материальнай культурата (хороҕор муостааҕа, сыспай сваллаах, быйаҥнаах ходуһалара), олус уһуннук уонсай ойго-санааҕа интэхтэммититтэн дуу, саха тылатын иһитэ «ыаах кутурутун эриэрэн», дуоҕа быыһын оттуурун баҕарбатыттан дуу эбэтэр республикабыт салаатата тыа дьоно, сахалар «промышленнэскэ сыстыы» диэбиттэриттэн дуу, олус тутулуннар, онно эбии олус тулуурдаахтык кэтэһэн олорорбут эбиллэр.

Тыа дьонун сүрүн, киһи-хара буолбут дьарыга-тыа хаһаайыстыбата бюджеттан 15 бырыһыанын ылара хайаан да ситиһиллиэхтээх. Онон, урукку-хойукку диэбэккэ, быланнаах экономикаҕа киирэр сөптөөх. Ким тутара, ким төлөйүөр дьэҥкэ буолуохтаах. Тэриллибит кооперативтары ойоон, хаһан моткурууттуулларын кэтэн олорбокко, салгыы сайыннарар кэм кэлдэ. Дьиҥнээх, пэйилиэктэргэ баар баайыгай хаһаайыстыбалара, предпринимателлэр дьон туһугар үлэлиллэр эбэт. Аҕыйах сыллааҕыта кэргэттэрбит табаар ылаары 40-50 кыраадыстаах тымныыга сарсыарда 4 чаастан бэрт маҕаһыыны кэтиллэрин эбэтэр ыйы-ыйынан трактөргө уочараттыырбытын, бензин-солярка олох көстүбэтин. Холобур, биллиэхтэ бу тэриллиилэр дьоҕус государственнай өйөбүллээх кооперативтары тэриннэнэр үлэлэтиэхтээхтэр. Онон норуот сайдыахтаах, үөрэнэхтээх. Олох эмиэкэ сайдыбат, туоруоҥ, онно сыллар иннэдилэр. Оттон бүгүн биирдиилээн да дьоҥҥо, тэриллэлэргэ да хардарыта төлөбүү культурата баар буолуохтаах (маннык үөрэнэхтээхпит), оччоҕо эрэ өнүү (услуганы) оҥороччу санаата кэлэн үлэлиэ.

Эпитим курдук, ким төһө кыахтаҕынан ылар-бэрсэр. Дьон араас салаанан дьарыгыран үлэлээнхамсаан, бу олоххо хайдах олорон киһи-хара буоларын боробиэрэлээнэ. Өйө-санаата күүскэ үлэлээтэ. Былыр үлэлээн сөптөөх киһи суроҕэлдьээн үлэлээбэтэҕинэ дьадайара. Хаарты, арыгы, хабала содулуттар дөбөҥнүк оҕустарара. Оттон билигин олорго өссө эбиэхха сөп хардарыта толоспат буолуунуу. Үлэлэммиккэ хаарчыны ылбакка да олордоххуна баан пенялларын аҕаллар, араас ыстараахтары (сыл айны эбиллэ турар), нолуоктары түһэрэллэр. Бородуукуйаҕын батараары кэлэргэр-барарыгар суолбут олус куһаҕана тэбэр. Дьоҕуускайга тиийэххэ диэри улуу сахсыллан ыаммын умайдаҕына аны ГАИ-быт правааҕын былдьыа турар. Итэ барыта, мин санаабар, бу тутар-хаабар органнар биһигиттэн олус ыраахтарын, интэриэспитин учуоттаабаттарын көрдөрөр.

Маҥан үөһэ министерствоҕа, Ил Түмэтигэ табаары оҥорон таһаараччылары өйүүр сыаллаах туспа программа, сокуон ылыллара хайаан да наадатын этэбин, туруорсабын даҕаны. Баҕар, этиахтэрэ саҥа тэриллибит баайыгай хаһаайыстыбатыттан 5 сыл иилуок ирдэммэт диэн. Дьиэнэр, медстрахха, соцстрахха, пенсионнай фондаҕа уо. д. а. барытыгар төлөөн кэлиллибит. Подоходнайтан, сиртэн нолуоктан эрэ босхолоннубут. Нолуок хайаан да төлөнүөхтээҕин өйдүүбүт. Ол тыыннаах баран, ону төлөбүгүнэ сөптөөх механизм наада эбэт. Киһи 1-2 тыыннаах бинэт, униьуктаах үйүн быһаарсыы, суоттааһын эрэйиллэр.

БЫЛААННААХ ЭКОНОМИКА

Итиннэ күүстээх быланнаах экономика баар буолуохтаах. Кыра хаһаайыстыбалар, чаайыгайдар кооперативка киирэн, дуоҕабарданан бородуукуйаларын улуустар киниэриэрэ баар кооперативка туттаран ыытыахтээхтэр, Переработканан барыы үлүһүйэрбит бэрсэ суох. Переработка киниэриэ улуус киниэриэ баар буоллаллара сөп уонна барыска үлэлиэхтээхтэр. Бастаны сырьо тута төлөнүөхтээх. Ол төлөбүрүн кини кооператив переработкалаан, рынокка туттаран биирэмэтигэр толору төлөһүөхтээх. Күн бүгүн күүс-кэмэ буолуохтаах «Сайсарыы» рынокка кытта каан кооперативтар утумнаах сибээстэрэ суох. Дьэ ол сибээс олохтоноро бары улуустарга бэрт кэмнэ кооперативтар тэриллэн уонна олор салайар структуралара чуолкай тутуннан дьарыктаныахтаҕа биллэр буоллаҕына бэрт дэ ситиһиллиэ. Ол рынок атыы рынокторун чэпчэки этиэн-аһыынан эргиэрэ барыстааҕын учуоттаан туран, олохтоох от-үүт, аҕыйах оҕуруот аһын харгыыһа суох тутар-төлөөр балаһыанньаны үөскэтиллиэхтээх. Ол иһин тыа хаһаайыстыбатыгар үчүгэй аныгылыы тэрээһиннээх, монополист да буоллун, күүстээх тэриллэ иннэдэ. Хайа да балаһыанньаҕа кини оҥорон таһаараччыны албынныа суохтаах уонна үлэлиир схемата, ситимэ чуолкай буоллаҕына, онно да саарбахтыа суоҕа. Монополиттан кутаммыахха, ойдоох күүстээх хаһаайын күүстэхтэрэ кытта тылтыыны булсуо.

СИРДЭЭХ ХАҺААЙЫН СҮӨҺҮЛЭЭХ

Ханнык баҕарар ыаҥы-сылгыны 3-4 сыл босхо иитэҕин. Ол ороскуонкун толуйаары ыаах ыытын, Аны ол 1 кэлэ үүт хайдах усулуобуйаҕа, төһө элбэх үлэнэн кэлэрин аҕалан сиппэккин. Бэйэҕэ турар сыаната (себестоимоһа) бородуукуйаҕын төлөөн элбэтэҕин да, сотчоҕон ыараан ыаар. Маннык сылгы барахсан туйунан тугу да эпитим. Киин айылаҕа айыы оҕото.

Сорох экономистар сылгы торуоҕун аҕаллар. Оттон бу торуох эмиэ 2-3 сыл босхо иитиллэрин умна саҥыыллар. Бу салаа хайаан да ойобуллаах буоллаҕына эрэ саха дэтэр кэм кэлиэ. Саха сиригэр чэпчэки себестоимостаах салаа да суох. Бородуукуйаны элбэтэрэ сүөһү аһылыгын элбэтэҕин да, сотчоҕон бородуукуйа бэйэҕэ турар сыаната үрдүүр. Бу түмүгэр сүөһү иитиитэ туох да рентабельнай көрдөрүүтэ суох салааҕа кубулуйар. Онон үөһэ салаалаларбыт маннык мэсэ ыаран үлэтиллэрэ наада. Оттон саха норуотун бу сүрүн дьарыгын барса суох, эйэн кэбиһит диэр буоллахха, норуоту эйиигэ тиэрдэр. Балары санаатан туран, маннык этиилэрдээхпин.

Баар сиртэн таһааран сүөһү-сылгы иитиллэрин ирдээхха, Холобур, 8-10 гектар сиргэ 2 ыаҥы, 1 тиигэһэҥ, 2 тыһаҕаһы, 2 ньирэйи эрэ иитиэххэ сөп. Бачча сүөһүнү баайыгай да буолбатах ханнык баҕарар ыал иитэр. Кини улуустар, туолаан, Уус-Алдан, Чурапчы олус кыараҕас сирдээхтэр. Холобур, Чыаппара 1239 гектар ходуһалаах буоллаҕына, хаптан да атыылаһыахха 600-700 ыаҥы-сылгыны эрэ иитэр кыахтаах. Уонна онно баран да ыаар. Онон сир кыараҕаһа олус охсуулаах.

Ыраах сүөһү элбэх көрүүнү эрэйэриэн, государство өйөбүлүн ыйга 100 солк. көрүөххэ сөп уонна бородуукуйатыгар бараллар дотаацыны. Оччотугар киэҥ сирдээх нэйилиэктэр, кырыы учаастактар күүскэ сүөһү-сылгы иитэн, үлэһит дьон түүсэн, кэҥэн-сайдан барыа этиллэр. Сүөһү ахсаана киэҥ сирдээхтэр суоттарыгар лаппа элбиҥэ. Эмиэ сайыллыстаһыыны соргутэн, салгыы кыстык сири, базаны тэриллэрин өйүүрү толкуйдуохха. Быһата, үлэһит дьон-сэргэ, норуот бу кэлбит олоххо тугу-хаммыны үлэлээн олоруохтааҕын хайдах өйдөөбүтүнэн, сүүрүк хоту ыытыахха, сөптөөх хайысха биэрэн өйүөххэ наада.

Сири чаанныйга биэриттэн туттунуохха. Аналыын да туох да куһаҕана суох. Сир-уот, үрэхтэр олус алдьанныылар, курдаан дьылларга үрэхтэрэ оттоон дьыл тахсабыт. Биһиги үрэхтэргэ хайдыбыт сириэн уу сүүрүөхтээх диэн өйдөбүллэхпит, ол сыыһа, тотторуттун, уу хаалыан сиргэ иитиэхтээх эта. Маны коммуорор, сири оборор үлэлэр бэрт кэлэммин эрэ быһаарылларын кыайтарыахтара. Сир-уот эрэнэтин туоратар нэйилиэктэриэн анал дьаһаллар, программалар баар буолуохтаахтар, Киһи көрөн, бүөбэйдээн эрэ ол быйаҥнаах, оттоһуулаах сирдээх, ходуһалаах, баайыгайдаах буоллахпытына айылҕабыт барахсан быйаҥыттан бэрсиэ. Онон күн бүгүн сири чаанныйга биэриттэн экономикабыт туоран кэлиэ диэр эрдэ. Бэрт улахан боппуруоһу—хаарчы боппуруоһун быһаарбакка сылдьан, үрүт-үрдүгэр атын улахан проблемнай хаммаанньалары ыытар сыыһа.

Быйыл тохсунньута улуус киниигэр ыытыллыбыт түүсүүгэ, оччолорго Правительство Председателэ солбуйааччы Е. А. Борисов кэлэ сылдьыытыгар бу саныаларбыын тыл этэтим. Маҥтан салгыы Уус-Алдан Бороҕонугар буолбут 5 улуус конференциятыгар ыытан, тыа хаһаайыстыбатын иннинэ хайысхаларын боппуруостарытар улуунум делегациятын ыытта үлэлэстим. Уонна бу конференциятан үлэһит киһи ханнык да хаһаайыннааһын көрүүгүнэн (баайыгай, чаайыгай, кооператив, табаарыстыба) үлэлиираттэн тутулуга суох түмсүүлэах, бэйэ-бэйэни түһэрсибэт, арахсыбат, өйөнсөр буоллаҕына, биһиги министерствобыт, Ил Түмэммит дэ үлэлэһиэхтэрин, өйүөхтэрин сөп диэн санаалаах эргилинним. Онон санаалы түһэрбэккэ күүскэ үлэлиэххэйиҥ.

Бэйэни тургутуннан көрөр кэмэ олоробут. «Бэрт киһи 5 киһини ыһат, оттон 5 киһи ол киһини өссө оро аҕа саныаннан салайтарыаххайыҥ.

К. ОКОНЕШНИКОВ,
«Түөлбэ баайыгай хаһаайыстыбатын салайааччыта, зоотехник.

Чыаппара.

РЕДАКЦИЯТТАН: Автор Ксенофонт Федорович Оконешников идэтинэн үрдүк үөрэхтээх зоотехник. Совхозка кылаабынай зоотехниктыыран үлэлии сылдьыбыта, билигин баайыгай. Үлэҕэ быһаччы ороспо сылдьар специалист бу көрүүлэрэ интэриэһиргэтэр. Биллиҥ, саныаҕытын үлэстиҥ.

ВАЛЕОЛОГИЯҺА КОНФЕРЕНЦИЯ

Кулун тутар 20 күнүгэр «Айыллаах» сылыгалар кинигэр «Киһи, бэйэҥин бил уонна бэйэҥин ай» диэн валеология тематыгар улуустааҕы үөрэх управлениетин научнай-практическай конференцыа буолан аста.

Бастатан, тылы улуус баһылыгын солбуйаачыта Н. Д. Поисеев ылла. Киниэ кэлбит ыаллыыттарга Чурапчы улууһун социальнай-экономическай сайдыытын билиҥиннэрдэ. Николай Дмитриевич «Тиэргэн» тускулунан улуус нэһилиэктэригэр социальнай кинилэр тэриллэннэр, дьону иитэр-өйдөтөр, культурнай-массабай, спортивнай үлэлэргэ балачча хамсаабыннар, сэргэхсийиилэр тахсыбыттарын кэпсээтэ. Улууска чөл олоҕу тарҕатыыга дьулуһан айыныылаахтык үлэлиир «Саҕах», «Чэбдик», «Ыллык» түмсүүлэр бааллара, ол эрээри бу үлэ государственнай политика быһыытынан ыытыллыбат буолан, үгүс ыарахаттардааҕын тоҥоҕолоон бөлөхтөөтэ.

Конференция үлэтигэр Дьокуускайтан кэлбит ыаллыыттар бөҕэлэрин дакылааттарынан кыттыбыт ыллылар. Ол курдук, СР норуоттарын тенофондатын харыстааһынга департамент директора Валентина Ивановна Кириллина «Здоровье индивидуальное и популяционное» диэн темалаах дакылаатыгар республикаҕа оҕолор ортолоругар куһаҕан дьаллыкка, араас ыарыылартан ылларыы элбэхтик бөлөхтөөтэ уонна валеологическай иитии доруобай, бары өттүнэн бөлөхтэах личноһы иитэн таһаарыыга улахан оруолламмыт эттэ.

СГУ преподавателэ, практическай психолог Октябрина Ксенофонтовна Туврина «Психологические основы индивидуального обучения учащихся» диэн темаҕа дакылаата аахта. Психологияны билбэттэн биһиги олохпутугар көрсөр ыарахаттарбыт үгүстэрин кини араас холомтолорунан ситиспиттэр.

Конференция кыттыылаахтарын болҕомтолорун уонна сэҥээрилэрин традиционнай медицина кинигэ специалиһа Бэхбат Метавдорж дакылаата ылла. Кини «Снятие усталости путем ослабления стресса» диэн дакылаатыгар «Су-джок» терапиянан туһанан суолтатын, психотрениҥ уонна физкультураҥ дьүөрэлэтэхтэ стреһы уһулар добокуон туһунан итэҕэтиилэхтик кэпсээтэ.

Маны таһаарар педагогическай наука кандидата, оҕо ыраабын уонна социальнай-педагогическай реабилитацыа управлениетин начальника Надежда Семеновна Савцева валеологияны билии суолтатын туһунан дакылаатын конференция кыттыылаахтара эмиэ сонуннаах ыйыталастылар.

Тыл этиитигэр улуустааҕы үөрэх управлениетин личноһы иитиигэ отделын начальника И. Г. Винокурова этнопедагогика, этнопсихология сайдыыта, сиэрмайгы, эт-хаан өттүнэн иитии педагогтартан, иитээччилэртэн хас биирдии оҕоҕо тус сыаллаах үлэни оҕо иитэрэһин туруулаһан туран комуоскааһыны эрдэллэр, диэтэ. Оскуола оҕолорун өттүлэриттэн 1997 сылга 159, 1998 сылга 25 арыгылааһын түбэлтэлэрэ таһаарыллыбыттарын, буруйу оторуу аналыт сылга 24, 1998 сылга 4 түбэлтэтэ, күлүгээннээһин бу сылга 8, халаатын 2 түбэлтэтэ таһаарыллыбытын бөлөхтөөтэ. Оскуола оҕотун өттүттэн буруйу оторуу тахсарын утары улууска 2 сүрүн хайысхаан үлэ тэриллэрин эттэ. Ол курдук, маҥнайгытынан, системалаахтык үөрэтии уонна куруһуоктарынан, секцияларынан хабыы хайысхатын аатталта. Улуус оскуолаларынан 115 куруһуоктарга, секцияларга, 2 музыкальнай оскуолаҕа, 2 оҕо народнай ансамбльтэр 2000 кэриҥэ оҕо дьарыктаналарын, 6 оскуолаҕа үлэнэн үөрэтэр мастарыскыайдарга 420 оҕо сылдьарын, 18 оскуолаҕа 23 социальнай педагогтар үлэлиэ сылдьалларын эттэ. Иккис хайысхаан месячниктары, көрсүһүүлэри, араас конкурстары тэрийэллэрин кэпсээтэ.

Барыта 9 кинһи бэйэлэрин саныаларын, опыттарын, үлэлэрин-хамнастарын кэпсээбиттэрин кэнэ конференция кыттыылаахтара маннык рекомендацыа ылынылар. Бастакытынан — Чурапчы сэлиэнньэтигэр дьиэ кэргэнигэ уонна оҕолорго көмөлөөх социальнай кинин тэрийэн, бу кинин үлэтигэр психологтары, психиатрдары, оҕо иитиитигэр социальнай педагогтары тардарга. Иккиһинэн — 1998—1999 сс. үөрэх дьылыгар улуус бары оскуолаларыгар, уһуйаннарыгар валеология предметин киллэрэр боппуруоһу үөрэтэн көрөргө, доруобай, чөл олоҕу пропагандалааһыны күүһүрдэргэ, бөҕэни иитиигэ системалаах үлэни ыытарга.

О. ЖИРКОВА.

ГЕОГРАФТАР ТҮМСЭН

Сотору-сотуттан улуус географыята учууталларын семинардара гимназиыаҕа буолан аста. Учууталлар икки аһаҕас уруокка сырыттылар, ол кэнниттэн дакылааттары иҥиттилэр, методическай литературалары, теле-уруок хаамыытын көрдүлэр.

Гимназия үрдүк категориялаах географыята учуутала А. Ф. Иванова VII-с кылаастарга «Соҕуруу Америка айылҕата» диэн темаҕа хатылааһын уруогу үрдүк таһымнаахтык ыытта. Бу уруогу сэттэ этэбинан, оҕолору барыларын хабан, үлэлэтэн, ыытан, техническэй средстволары таба туһанан ыытта, оҕолор үчүгэй билиилээхтэрин көрдөрдүлэр.

Салгын Александра Федоровна XI кылаас оҕолоругар «Аан дойду религиялара» диэн уруогу ыытта. Бу уруок билиниэ итэҕэл булкуллубут кэмигэр олус наадалаах буоларын сылдьыбыт учууталлар тоҥоҕолоон бөлөхтөөтилэр. Оҕолор картэ, диаграммалар, быыахтар, символлар көмөлөрүнэн хаһыак сиргэ, государствоҕа хайдах итэҕэл баарын быһаардылар.

Күн иккис аптарыгар үөрэх управлениетин специалиһа Яковлева Анна Ивановна «Уруокка психологическай оруттэрэ учуоттаабыт» диэн олус интэриэһинэй дакылаатын барыа сэргэн иҥиттилэр. Семинар бүтүүтэ географ-учууталлар баар проблемаларга ыйытыы кэпсэттилэр.

В. Н. АБРАМОВ,
методическай холбоһук салайаччыта.

Саҥа методическай холбоһук семинара

Улууска 1997—1998 сс. үөрэх дьылыгар саҥа методическай холбоһук автодело уруок быһыытынан Хайахсыт, Чурапчы, Одьулуун оскуолаларыгар, куруһуогунан Сылаг, Соловьев, Чаҕыр, Хатылы орто оскуолаларыгар, гимназиыаҕа, тракторноведение Дириг, Амма, Толөй, Алаҕар оскуолаларыгар үөрэтиллэллэр. Бу оскуолалары бүтэрбиттэр ГАИ, Гостехнадзор экзаменын туттардахтарына «А», «В» категориялардаах суоппар, тракторист-машинист идэтин ылаллар. Биилэгин кэмнэ СР Правительствотын 1997 сыл бэс ыйын 3 күнүнээҕи «Об оптимизации системы начального профессионального обучения» диэн уураабын, СР Үөрөөспүүн министерствотын 1997 сыл сэтинньи 6 күнүнээҕи «Об организации работы по обучению учащихся школ на водителей категорий «А», «В», «С» диэн сурутун олохтоох кэлиэннигэ улуус бары оскуолаларыгар автоделе, тракторноведение предметтэрин үөрэтии наадалааҕа биллиннэ.

Кулун тутар 18 күнүгэр Хайахсыт орто оскуолатыгар бу предметтэр учууталларын, куруһуоктарын салайаччыларын улуустааҕы семинардара буолан аста. Эбээнэ диэри семинар кыттыылаахтара автоделе предметин учуутала В. Г. Прудецкай XI кылааска суол быраабылатын үөрэтэр аһаҕас уруоктарыгар сырыттылар.

Эбэтэтэн кинэһэ үөрэх управлениетин специалиһа Г. Д. Федотов улууска политехническай үөрэхтээһин туругун туһунан иҥиттиэрдэ. Гостехнадзор начальника И. А. Пинигин учууталларга уонсай ирдэбиллэри тэриэргэ, учуутал Прудецкай В. Г. оскуолаҕа автоделе кабинетын тэрийиигэ, предмети үөрэтиигэ семинар-практикум ыытта. Түмүккэ методическай холбоһук сылдьаҕы былаанын барыа кыттаччылар дьүүллэһэн ылыннылар.

Улуустааҕы саҥа методическай холбоһук бастакы семинарын тэрийэн ыытыыт Хайахсыт оскуолатыгар, чуолаан директор Е. М. Петровка, үөрэх чаһын сэбиэдиссэйинэр В. Г. Лукинаҕа үөрэх управлениета махталын тиэрдэр.

ФЕДОТОВ Г. Д.,
үөрэх управлениетин специалиһа.

УЧУУТАЛ РУСЛАН СКРЫБЫКИН СУЛУСТААХ ЧААЛЬА

ДЬОКУУСКАЙ. Аналыт надиэлэ бүтүүтүгэр САПИ «Үөрэнээччилэр биһиги учууталлара» конкурсун ыытыыларын аата биллиннэ. Бу ааты ылбыт республикатаабы колледж английскай тылга учуутала Руслан Скрыбыкин 5 тыс. доллар суумалаах грант ылла.

Конкурс бүтэһик түүмэҕин түмүгүн тэрийэр комитет мунньаҕар республикатаабы оҕо тутулуга суох жюриттан чилиэннэрэ ыытыннэрдилэр. Республика 17 улуһуттар телевизионнай уруоктарын сылаалаан кыайыыны республикатаабы колледж учуутальыгар биэрдэ. Үөрэх министерствотын, Учууталлар идеэлэрин үрдэтэр институт, САПИ үп-харчы корпорацыятын бэрэстэбилиитэлэрэ астынан туран оҕолор түмүгү саамай сонна таһаарбыттарын бөлөхтөөтилэр.

Корпорация президиэнэ Федот Тумусов үөрөҕи өйдөөһүнү уонна учуутал престиһын үрдэтиини САПИ бэйэтин бөҕэ бастакы уочараттаах сорудуна быһыытынан көрөр диэн эттэ. Аныгыскы маннык конкурс 2001 сылга буолуоҕа.

СИА.

Ыраахырдыы үлэтигэр бары кыттыаҕыҥ!

Улуус баһылыгын кулун тутар 3 күнүнээҕи 123 №-дээх дьаһалынан улуус территориятыгар иккис ыйдаах санитарнай ыраахырдыы үлэтэ ыытыллар. Улаан сүрүннүүр, хаамыытын хонтуруоллуур, балаһыанньаны чуолкайдыыр иннитэн штаб тэриллиннэ, нэһилиэктэргэ, тэриллэргэ эмиэ комиссиялар талыллыахтара.

Сылын аайы ыытыллар бу дьаһаллар быйылгы уратылара туохханый? Бастакытынан, бу ыый 13 күнүгэр Ытык-Күөл сэлиэнньэтигэр Саха Республикатын Госкомсанэпидзадорун тэрийиитинэн, илин энэр улуустар баһылыктарын солбуйаачылара, кылаабынай государственнай санитарнай врачтара, ЖКХ-лар начальниктара, специалистара кыттыылаах сүбэ мунньах буолла.

Бу улууска уонсай балаһыанньа майгынныаҥарын да иннэ, кинэ иитэриэхпэрбэрэ, туһанара үгүс эбит. Киниэхэ опыттарын туһаныахха сөп.

Иккиһинэн, штаб бэйэтин бастакы мунньаҕар үлэ былаана, хайысхата сончуланна. Нэһилиэктэриттэн штаб чилиэннэриттэн эмиэттэхтэр сыһыарылыннылар.

Үсүһүнэн, үп-харчы суоҕа, санитарнай ыраахырдыыннан ситту дьарыктаныахтаах ЖКХ үлэһиттэрэгэр 1-1,5 сыл хамнас төлөммөтөҕө үлэни тэрийиини улаханнык атахтыыр.

Төрдүгүнэн, күн-дьыл хаамыыта быйыл уу кэлэрин билгэлиир, соҕотохто тоҕо түөн куусхо иринэҥин буолара сабаҕалаанар. Итэ биллэриллибит иккиэ ыйбүтэрин күүгүнэн, сүрүн үлэлэри—помуойалары, туалеттары ыраастаһыны, тиэйиини суоллаах дьаһанары эрдэтэр. Маны таһынан сылын аайы ыытыллар дьаһаллар—рейдэлэр, борэбиэрилэр штабынан, надзорнай органнарынан ыытыллыахтара, санитарнай ыйдар хаамыылара хаһыатынан, телевидениеннан, радиоонан сырдатыллыаҕа.

Штаб бу хампаанньаны ыытыыга бэйэтин үлэтин сүрүн соругунан нэһилиэнньэ ортотугар өйдөтөр, сырдатар үлэни тэрийиини аалар. Улуус хас биирдии олохтоҕо ыраастык, чэбдиктик туттан олоруу суолтатын ойдуурэ наада. Уонсай ыыллыы-тоҕуллуу, эпидемиэ наптаабыт, сатарыйбыт кэмигэр ол ухханыгар оҕустаран ыыктыннан кэбиһэрбит хайдах да сатамматын, ол кэнин бэйэбитигэр, оҕолорбутугар ыытар оҕустаран ыыктыннан кэбиһэрбит хайдах да сатамматын, ол кэнин бэйэбитигэр, оҕолорбутугар охсуулаах буоларын чуолкайдык билиэхтээхпит. Дьиэнэн, олохтоохтортон оннук кыаллыбат, үгүс үбүхарчыны эрдэтэр дьаһаллар ирдэммэттэр—уһаайбаны территорийны, дьиэ таһын, общественнай миэстэлэри ыраастык тутуу, боҕу-сиэмэ, ыардыох уулу аналмиэстэлэргэ тоҕуу, ойбоннору, туалеттары, помуойалары кэмигэр ыраастаһыы, тиэйиини эрдэтиллэр.

Статистика көрдөрөрүнэн, инфекционнай ыарыылар кобүүлэрэ ыраахырдыыны ыытта быһаччы сибээстээх. Ордук биһиэхэ, илин энэр улуустарга, күөлтэн аһаан олорор дьоннуо, быһаччы сыһыаннаах. Ол иһин даҕаны санитарнай ыраахырдыыта республика Президиэнэ, Правительствота улахан болҕомтону ууруллар, аналы дьаһаллар тахсыллар.

Ыраахырдыы кэмигэр тэриллэриннэн, олорор спринэн дьону түмэн, субуотунньуктары тэрийэн ыытыахха, ону миэстэҕэ тэриллэр салайаччылара, комиссиялар көҕүлүүллэрэ, салайан үлэлэтиллэрэ улууһуттар хас биэтинэ күн аайы ыраахырдыыта ордук буолуо этэ. Атын спрдэрэ, холобур, Амма улууһуттар нэһилиэнньэ бүтүүн тахсан субуотунньуктарга кыттыылара үгүстүк кубулуйбут.

Адыйах тыл сыбаалкалар тустарынан. Улуус кинигэр, нэһилиэктэргэ баар сыбаалкалар хаһыак да ирдэбилэ эпидемиологтар: куруолэһии, олбуордааһын суох, кэмигэр ыраастаан, чөмөхтөнөн, уматыллан испиттэр. Сорох сыбаалкалар бөҕүолэктэн олус чугас эбэтэр олус ыраах буолаллар. Сыбаалкалары бэрэдэктээһин, көрүү-хараҥы ыһан, коммунальнай сулуустардар эпидемиологтэрин ыытаннаҥка туран, нэһилиэнньэ олохтомсуут бэрэдэги тутуһара—помуойалары, туалеттары, «станкаларын» аара тоҕуу, от-мас тиэйэ таарыйа атын сиргэ сөбүү, о.д.а. таһаарылыыбыттара эрдэллэр. Түбэспиттэргэ туспаах тэриллэриннэн ыстараахтыыр санкциялар туттуллуохтара диэн сэрэтэбит.

Ыраастык, чэбдиктик туттан олоруу барыбытыгар уонна хас биирдибитигэр наадалааҕын ойдоон-саныан, ыраахырдыы ыйдарыгар актыыбынайдык кыттыаҕыҥ, бэйэбиттэн тутулуктааҕын уонна ирдэнэри соруйтарбакка эрэ оторуоҕуҥ, ыраахырдыыта бука бары турунуоҕуҥ диэн ыҥырабын. Бу санитарнай икки ый кэнниттэн мам ыйа уонна бэс ыйа биллэриллиэхтэрэ, онно улуус кинигэр, нэһилиэктэргэ аналы дьаһаллар ыытыллыахтара.

Н. ПОИСЕЕВ,
штаб начальника, улуус дьаһалтатын баһылыгын солбуйаачыта.

НОЛУОК КЫҺАРЫЙАР

Ыһыахтан, Соловьев нэһилиэгиттэн тыыл, үлэ ветераннара, 70 саастыгын аастыт кырдьаҕастар, эдэр саастыгынан бастаан колхозка, иэдэс совхозка үлэлээбит рабочайдар Петров Д. Д., Федоров И. А. уонна учуутал Дьячковскай И. Д., саамай атастаһарга сиэмнэбыт.

Сут-кураан, сэрии сылларыгар, байыаннай баланнаах диэн, колхозка үлэлээбит колеһүммүттүгэр сорох сыллаарга биир хаарчыны ылбакка, эт, ярыы, бурдук дуомун дохуоттуттуттар аахсарбыт. Сорох сыл мэлийэр да түбэлтэлэр эмиэ баалларе. Оннооҕор биир өрөбүлэ суох үлэлиэрбит, эго уонтуска кэлиэ дуо, колеһүн күүнү миинэмүмүн тоҕорор дии кыйалларбыт.

Оттон билигин атыы үйэ, ньыы олох кэллэ.

Радиоттан, хаһыаттан истэр, аҥар тухары Саха сирэ бийиэнэн—алмаанынан, кыһыл көмүҥүнэн, таҺынан, таас кэҥэннэн, маҺыкан ааи дойдуга биллэр. Маннык баай дойдуга олорон кыргыҕастары, кыамматтары ыраатыгай нолуогунан алуйаллар. Биһиги нолуок эбэҥиттэн, мароханыттан салаанныбыт, толуур ыахпыт мараан кэлэр. Ол государство биэрэр пенсиятыттан туора тутарыттан.

Билигин нолуок ахсаанын аҥаан сиппэккин: сир, мэчиэрит, булт, техника, дьиэ, сүөһү, о. д. э. нолуоктара. Дьиэ нолуогун ылан көрүөҕүт. Биһиги барыбыт дьиэлээхпит. Маны оптоторго 2-3 сыл сырабыт-сылбабыт бараммыта, маҺыттан саҕалаан барыта харчыта турбута. Аны тутуттуттар соҕотоҕун оторбоккун. Түнүгүн тааһа, шифера, кырааската барыта харчы. Оптоторго государство биир соҥуобайы көмөлөспөтөҕө, ол үрдүнэн аны нолуок ылар. Тоҕо?

Сүөһү иитиитин ылыаҕыт. Торбоһуттан ыпах, нуулуттан биэ буолуор диэри мунура суох эбэх ночоот. Сүөһү иитэр ыһыаҕаттан үйэн сайыны быйа биирдэ өрөбөкиэн өнөөр мохоҕуун. Аны бу отуг тиэйиитин ороскуотун эн. Кыһыным эмиэ хотон иэ-тис үлэтигэр биир өрөбүлэ суох сылдьаҕын.

Оннооҕор, биһиги саанныбытыгар, бу кыра тиийэр тиийбит пенсиябытыгар эбиэхэри 1-2 сүөһүбүтүгэр государство нолуоктаабата да буоллар соҕ этэ.

Дьиэ нолуога государство туһугар уонсай дьиэтигэр түбүөн сөп этэ. Маннык, кырдьык, государство эбэх үбү ороскуоттаабыта. Иккиэйиэн, оннооҕор ыраахтааҕы баар эрдэҕинэ кыммат, кырдьаҕас дьон нолуоктан босхыаноллоро. Оннооҕор итинник дьону көрөн нолуоктан босхолуохха.

Баҕар, сорох кырдьаҕастар биһигиннэ саамаахтэрэ —бу үлүгэрдэах государство тоҺо эмэ босхо көмөлөһөрүн үрдүнэн сылга биирдэ төлүүр нолуоктарын ыарырҕаттахтарэ диэн. Оттон пенсия айаххар пэнсиэ тиийэр, хаһан ордорунан таҥнабыт? Үлэни-хөмөнү ыыйар эрдэхпитинэ барытын лоп-бааччы толоон көлбиппит.

Харчы суох диэллэр. Биһиги саанабытыгар, харчы баар. Дэлэҕэ биирдии киһи 100 мөл. солк. хамнастаах, 450 мөл. солк. биир бириэмэлээх өмөнү ылыа, ыйдааҥы пенсиятэ 7 мөл. солк. буолуо дуо- («Маннык ыыттаах», 21 №, 04. 02. 97 с.). Бу туох аатталаах үлэни тоҕоробут, үтүөнү оторбут дьоҕуй? Барыбыт да маннык харчыны ылбатахтарын иһин, ярыы кыраны ылааччылар, бука, эбэх буолуохтара.

Президент таҺаарбыт бастакы уураахтара, Ыйаахтара үөскэ кумаҕыта хаалла. Ол курдук, сылга биирдэ транспортынан сылдьар толобурбут, тиэнсит оптоҺуута, босхо эмнит, атыы да чэнчэтиилэрбит. Билигин биһиги дьиэ эмиэ ааҕыйар комментигэр кэлэн мэлийдэ. Эчи, эмнит ыарахана, тыа сиригэр көстүбүтэ сүр, ыйыкыынан эмтэнэргэ үгүс эмэ наада. Иннэ тыаан олуон дуо, тоҺо да ыараханыы иһин атыылаһарсар тиийэҕин. ТоҺо да 70-мутуун аастыныт иһин, орто дойдуга олорорго үчүгэйэ бөрт курдук, олохтон салгыбыт иэдэс тухары суох быыылаах.

Бастаан тахсыбыт Президент Ыйаҥа, уураҥа үчүгэйэ бордо, кырдьык да, үлэ уонна тыыл ветераннарын сыаналаах курдук этэ, онтуҥабыт баара сиик буолан сиэмэлийдэ, туман буолан иотто, хумаҥыга хаан эрэ бэлиэ хаалла. Билигин ону көрөн дуоһуйабыт. Мунур үйүнэ тиийэн, биир эмэ көмүскүөххэ айылаах тэриллэҕэ үлэн-суктан көрдөххө, суохтан атыны билбэттэр.

Түмүккэ барыа кырдьаҕастар, үлэ уонна тыыл ветераннара, инбалиттэр, сэрии огдооботоро бу туох бэйэрит сапааҕытын атастаһаргытыгар ыгырабыт.

Сиэтэ талбыт, тыа сирин кыһаҕалаах олоҕун оҥоо саастарыгар эттэриэн-хаанныриэн билэбит диир депутаттарбыт арааччылыахтара диэн эрэнэбит.

ПЕТРОВ Д. Д., ФЕДОРОВ И. А., ДЬЯЧКОВСКАЙ И. Д., үлэ уонна тыыл ветераннара.

Музей-комплексы тэрийиэххэ

Музейдар үлэлэрэ олус улахан суолталаах, дойду бары мунньуктарыгар бар дьоҥҥо история кэрдиис кэмнэрин кэлгэлэттэн-кэлгэлэҥэ көмөнү туралларе.

1936 сыл бэс ыйын 20 күнүгэр «Саха Республикатыгар музейдар уонна музейдар фондаларын туһунаан Совуон ыыннылыыбыта. Ити Совуотуна музейдары гражданнар, общество уонна государство интэриэстэригэр туһаныы суолтата ыйыллар.

Музейдары тэрийиигэ, үлэлэрин салгыы сайыннарыыга биһиги улууска улахан болҕомто уурулуубакка кэлла. Наһаалыктэргэ эптэриистэр көҕүлэһиннэриэн музейдары тэрийэн үлэлэтэбит эрээри, үп-харчы ньоруллубат буоллаа сайдыбаттар, төттөрүтүн, сабыллаллар, ыыллаллар.

Улууспутугар биир да бөҕүмнээх музей суох. Тойбохойго Бессонов, Элгээйигэ Андреев, Чөрүөкхө Суорун Омоллоон тэриппит музейдара хайдах курдук албан аатырдылар! Холобур, Суорун Омоллоон Суоттуга мүсэйы тэрийиигэ киллэрбит идеятын общественность ойоон, 1-2 сыл иһигэр-тутууларын хайдах курдук оҥо аннаан кэбистилэр? Чурапчылартан Бахсы таҥаратын дьэтин Суоттуга көрдөөбүтүн бахсылар аккаастаабыттара да, тоҺо көрөн-хараан эроллэрэ буолла?

Чурапчылар музей-комплексы тэрийэн, мэччаттарбыттар өлбөт-сүнньэт үйэлээх музей-паамятынныыгы тутан хаалларбыт уолдьаста дии саныыбыт. Чурапчыны революциэннай үгэстэрдээх өрөйүөн диэбиттэрэ ыраатта. Улуус кинигэр киһи аймах уруккуну-хойукку ахтан-саналаан аҺар, умнуллубат өйдөбүлү биэрэр үс дьоҺуннаах музейы тэрийиэҥин диэн баҕа санаабытын бар дьоммутугар тиэрдэбит.

Таҥара дьэтин томторо бэйэтэ туспа сүдү историялаах. Билигин улуус айыы биирдии таҥара дьэтин чөлүгэр түҺэрэр сорук туруорулунна. Оннооҕор Чурапчы революция кинигэҕэ историятын көрдөрөр кыраайы үөрэтэр музейы саҥалыы тэрийэн, эрэ таҥара дьэтин, биллиэхэ бөҕөлөрүнэ территорияларыгар олохтуохха. Кыраайы үөрэтиигэ, айылҕа харыстабылыгар аныахха, итиннэ эбии Чурапчыны политик-сымыйаҕа олорбуттары киллэриэхха.

Айан суола—сайдыы хорук тымыра. Баччаанныа диэри манна суолта бэриллэ илик диэн быыбарары ыгыдаллаҕынан аҥаабыт. Бастакы Камчаткатааҥы экспедиция (1733—1742 сс.) Беринг баһылыктаах эмиэ ити суолунан айаннаабыта, Америкаттан Азия арахсар Берингов сиэбэйиитин асыыттара. Иннэ гынан, XIX үйэ ортотугар диэри Россия Камчатканы, Чукотканы Тихэй океааны аһарыгар ити биһиги айаммыт суола сүгүн суолталаммыта. Ол кэмтэн ыла айан суола аҺар сирдэрин олохтоохторугар таһаҕаны таһыыга, колоҥо уонна үлэһит дьоҥҥо түҺэн тардыыа, оту бөлөмнэтии күүһүрбүтэ.

Г. И. Невельской адмирал бу суолунан хаста да кэлэн аастыт. Ол туһунан «Кыыс» хаһыакка (24. 02. 98 с.) Таатта улууһун Чычымаҕыттан Акин Татаринов суруйбута. XIX үйэ ортотун эргин Аян порда уоскэбитин кэнниттэн айан суола Маайа өрүһүнэн Алданы туораан, Петропавловскайыынан, Аҥма Солобуодатыынан аҺаллар. Ол суолунан муччча суруйаччыта И. А. Гончаров Петербуртан «Паллада» фрегатка олорон аян дойдуну аргийэн Дьокуускайга кэлбита. Аны Охотскай мүоҥэ телеграф линията бу суол сүнньүнэн оҥоһуллубута. 1940 сылтан саҕалаан линия тардыыта 1946 сыллаахха түмүктэммитэ. Дьокуускайтан Тааттаа диэри линиини Иннокентьев Семен Семенович атыыһыт бэдэрэттэҺэн туттарбыта диэллэр. Сокольников П. И. луохтуур Охотскайтан аны үөрэ хаһан хас часка көмүтүн телеграбынан биэлэн баран, ол түүн Чурапчы күөлүгэр аҥдылыыр дурдатыгар кинэрэ үҺү. Оччоҕо атын дьон «бу түүн дурдатыгар кинэрэ үҺү. Оччоҕо атын дьон «бу түүн дурдатыгар кинэрэ үҺү. Оччоҕо атын дьон «бу түүн аҥдылаан кэлэр буолбут, луохтуур күөлгэ кэнирбэт» диэн аҥдылаан кэлэр буолбут, луохтуур күөлгэ кэнирбэт» диэн аҥдылаан кэлэр буолбут. Бу телеграф линиятынан Чурапчы Дьокуускайдаан эбит. Бу телеграф линиятынан Чурапчы Дьокуускайдаан эбит. 1921 с. кайы кытта быстыспат сибээстээх олорбута. 1921 с. кайы кытта быстыспат сибээстээх олорбута. Маннык дьаам, почта үлэтэ эмиэ көрдөрүллүөхтээх.

Иккис музейы—аан дойду сайдыылаах омуктарыгар Саха сирин Чурапчынан эрэ билиэхтэрэ баар буолуулларыгар тиийэ сурааҕырбыт Чурапчыгаааҥы спортивнай музейы саҥалыы оҥоруохха. Бу музей үлэтэ силиҺэ-мутуга дириҥник ырытыллан көрдөрүллэ илик. Латырбыт бөҕөстөрбүт, быһыйдарбыт хаптан хаанныах, туохтан туурааах дьоҕуй? Олох сайдыытын аҥарыттан саҕаламыр тутах, оҥоон чахчы спортивнай музей дэтэр сына тэрийиэххэ. Туспа тутуллара ыаллыыбат буоллаҕына, билигин баар Д. П. Коркин музейын таҺыгар анал дьиэлээн, спорт бары көрүнүгэрин хабан, кэнэтэн оҥоруохха, көрдөрүөххэ.

Үһүс музей—революция кэнниттэҕи кэм историятын көрдөрүөх тустаах. Оскуола томторо Чурапчы үүнэн-сайдан кэлбит улахан историялаах томторо. Музей-комплекс музейын бандыыттар уоттаан барбыт оскуолаларын (кэлин кулуун, кинотеатр турбут сыра) тумулугар үс мэдиэмэнньэх таас дьиэнэн тутан дэлдэтиэххэ.

1970 сыллаахха өрөйүөн урукку салаатата үс тогул сүбэлэһэн-таныхалайан, Аҥа дойду сэриитин кэмиэҥэ историяны көрдөрөр музейы тэрийэргэ быраайыан биэрэтиллэн дьаһал оҥоһуллубута болҕомтоҕо ылыллан туруорулуубатаҕа, олохтоо киллэриллибэккэ хаалларыллыыбыта.

Саха музей-комплекс бу музейын XXI үйэни көрсө бырааймак-быдаан оторон тутуутун саҕаламахха, улуус саха баһылыга А. А. Шадрин Правительствоҕа туруорсан, үбүн-харчытын быһаартарыан ааҕа.

Бу музей аллараа этэҺиэгэр кинэмэ көрдөрөр саҥалаах буолуохтаах. Музей улуус бары салаа дьарыктарын, оҥорон кэлбит историятын бүтүннүү сиһилии билиҥнэриэхтээх.

Музейнай матырыйаалаллар балай да муннуллан, архивнай документаннар суруллан туралларе. Музей базата быһаарыллан тутуута саҕаланнаҕына, ити этэр музей иһигэр хостоҕо биир сыл иһигэр экспонаттаннаран туруорулларе ыыхтаахтар. Ону билигиттэн бэлэмнээн оҥоро, байыта турар наада. Онуоха үлэлээбит уонна үлэлии сылдьар этнограф дьоннордоохпут, олору үчүмэн капсэтиҥэр наадалаах.

Билигин сайдыылаах, үөрэхтэммит комментигэр бириэмэ ыыллар ыыхтаах, музей-комплексы тэрийиэргэ түмсүөҕүн.

Николай СОЛОВЬЕВ, Гаврил ЕФИМОВ, улуус бочуоттаах гражданнара.

ДЬЭЭБЭЛЭЭХ ОҐОЛОР

Кэнниги сылларга улууспут үөрэхтээччилэрэ ордук ыраах, уҥкүүгэ үрдүк таһымнаах тахсан, республикабытыгар, Россияҕа тиийэ биллиилэр. Кор-күлүү түҺүлгэтигэр—КВН күрэҕэр орус иһин этэриҥэр бастыҥ Мыйдаҕаайы уонна Чурапчыгаааҥы гимназия хамаандалара баар буолбуттара көрдөхсибиллээх. Ол эрээри кор-күлүү айгэта диэн олус киэн. Дьэ, ол иһин итиннэхэ оҕолору көҕүлүүр сылаттан улууска «Дьээбэлээг-98» фестиваль Одьулуун нэһилиэгин комотунан ыыттыбыт.

Манна улууспут 8 оскуолаларыттан 60-тан тахса үөрэнэччи кэлэн ыытыыны ылла. Бу курдук ыытыылар дьоҕус конкурстар биирдиилээн оҕолору, кыра чөлө коллективтары көҕүлүүргэ ордук табыгастаахтар эбит диэн түмүккэ кэлэҕин. Бу «дьээбэрэнэрэ» түмсүүлэриэгэр сүрдээх сэргэх, сонун нүөмэрдэри Алаҕар уонна Дириҥ оскуолалара бэлэмнээн ааҕыбыттар. Сылан, Хайахсыт оскуолаларыттан ыытаччылар клоунаданы, Хадаар оскуолатыттан кэлбиттэр сценкалары оонньоохуну ордук кыайа туталлара кэҺүнэ.

Бу фестивальга лауреат аатын хоһоон ааҕаччылар Лена Кузьмина, Айта Готовлева (хонтоҕолор), «Сылабаардаах чэй» үгүүт, «Сегун» диэн сценка (Алаҕар) уонна хайахсыттар клоунадалара ылыллар. Элбэх нүөмэр махтал суругунан бэлиитэнно. Олор истэриэгэр А. Соколькинов (Алаҕар), А. Свинцев (Сылан), И. Соколькинова (Хонтоҕо), Г. Решетников (Хадаар) курдук дьоҕурдаах толороччулар кэстэн аастылар.

Түмүккэ фестиваль ыытыбыт уонна ордук ыытыбатах оҕолорго бириэмэ субэлии биэриэхпин баҕарабын. Биирдэ боруобалаан баран тохтоон хаалар сыыһа. Сорох нүөмэрдэр олох кыра туох эмэ тиийбэккэ, сиппэккэ хаалаллар. Олору эбии чочуйан, сайыннаран, туспаран иитэххитинэ туох эмэ тахсар. Ол иһин нүөмэри сиэ-бинэ үөнэр курдук сырыы ахсын туспаран иитэххэ.

И. КАЛАЧЕВ, жюри председателэ.

КЫРДЬАҒАС ОСКУОЛА БҮГҮҢҢҮТЭ

Чурапчы орто оскуолатыгар бу үөрэх дьылыгар барыта 640-та оҕо 35 ыллаах комплектыынан үөрэнэр, 75 учуутал үлэлиир.

Бу улууспутугар саамай улахан оскуолабыт Үөрэҕирии сылын үлэҥ-хамнаска ситиһиилэрдээх түмүктээтэ. Ол курдук, 1996—97 сс. үөрэх дьылыгар оскуолаҕа 47 үөрэнэччи бүтэрбиттэрэ 13-ҥа үрдүк үөрэх дипломатыгар. 11-ө орто аҥал үөрэхтэ, 6-та ПТУ-ларга киирбиттэрэ. Бэйэлэриэ предметтэй олимпиадаларга барыларыгар бириистээх миэстэлэргэ тигистилэр. Математикаҕа, уоччаҥ тылыгар, сахалыы литературатыгар, физикаҕа, немец тылыгар I, черчениеҕа, французскай тылга II, биологияҕа, химияҕа, географияҕа, английскай тылга, историяҕа III миэстэ буоллулар.

Оскуола директора, РФ үөрэҕириитин туйгуна, СР үтүөлээх учуутала, Н. К. Крупская аатынан бириэмиэ даҕыаата, «Саха Азия оҕолоро» фонд стипендиата Василий Николаевич Корякин үлэлии кэлбит бастакы сылыттан үөрэтии туругун туһалаах суолу көрдөөбүтүнэн барбыта, забыгастаах хайысхаҥа тобулан үлэни-хамнаһы бэлэмнээн биитэн сылаалаабыта. Туруоруллубут сыалы-соругу олохтоох кыаллаах, коллектив үөрэтэр-методическай үлэтин ыкыллыр-саҕалыыр тэҥҥэ кинээнэ, директоры үөрэх чаҕыйар солбуйаччыынан эмиэ ити сылтан дириҥ биилэлээх, опыттаах педагог, «Саха—Азия оҕолоро» фонд стипендиата Тамара Васильевна Павлова үлэлиир.

Чурапчы орто оскуолата 1996 сыллаахха оҕону идэҕэ туһаайан үөрэтиигэ экспериментальнай площадка статуһун ылбыта. Ол курдук, хас биирдии оскуоланы бүтэрэччи идэтин таба талан улахан бэлэх суолугар эрдэлээхтик ыыталлыын туһуттан үрдүкү кылаастарга туох-туохха хайысхаан арааран үөрэтии кыаллыылыбыта. X—XI кылаастар үөрэнээччилэрэ психологическай сулуусна, кылаас салайаччыларыа, тереппүттэр кэтэн көрүүлэриттэр, бэйэлэрин баҕаларыгар олоҕуран үөрэнэр хайысхаларын (математическай, гуманитарнай, естественнэй, эстетическэй) бэйэлэрэ талаалар.

Үлэ таһаарыылаах буоларыгар үлэлиир миэстэни табыгастаахтык оттаран тэриннин, туспалаах костүүлээх онгоруу улахан оруоллаах. Оскуола ис-тас костүүтүн туспарыыта, киэрэтиитэ үгүс үлэ ыытыллар. 1996 сыл балаҕан ыйыттан оскуола кабинетнай системаҕа киирбитэ. Билигин барыта 42 кабинет үлэлиир. Предметтэй стендэлэр, уруокка туттуллар албах эбии матырыйаалдар оноһуллаллар. Үөрэтэр үлэни научнай тосхоллуурга аналлаах 3 сайа лаборатория тэриллибэ. 1997 сылтан учууталлар опыттарын түмэр, тарҕатар методическай кабинет баар буолла. Манна баай методическай литература, араас дидактаттар, разработкалар, уруок быланнара, буклеттар, бэйэ үөрэнитии пакилара, о. д. а. хомуллан системаланнылар.

Оҕо үөрэҕи билиитин турута, биллэн турар, хас биирдии учуутал туспаах эбээһинэҕэр тэбэ эпизодтаах сыһыанаһарыттан, бэйэтиэр тоҥо ирдэбиллээҕиттэн быһаччы тутулуктаах. Дьэ ол иһин учууталлар билиилэрин-көрүүлэрин хаҥатыыга, методическай сатабыллаларын үрдэтиигэ күннэтэ ахсаабакка үлэлиллилэр. Манна республикаҕа, улуус иһиэр ыытыллар идэ таҥымын үрдэтэр аҥал семинардар, курстар, стажировкалар нодьуүстэрэ улахан.

Учууталлар ити дьаһалларга ангардас ыыттыынан эрэ мунгурдаммакка, бэйэлэрэ республика, улуус таҥымыгар ыытыллар семинардары тэрийэллэр, курстар үлэлэрин ыытыаллар. Ол курдук, аҥаардас үөрэх дьылыгар оскуола саха тылын уонна литературатын учууталларын идэлэрин таҥымын үрдэтэр республикатаабыт фундаментальнай курстарыгар 4 аһаҕас уруогу, 1 уруок модельин көрдөрөн уон улуус бэрэстэбиитиллэрин улахан биһиэрэбиллэрин ылбыттара. Уоччаҥ тылын уонна литературатын учууталлара «Үөрэтии сана технологиялара» диэн темаҕа улууска семинар тэрийэн ыытыттара. Манна 3 учуутал аһаҕас уруоктарын специалистэр үрдүктүк сыанналаабыттара.

Коллектив иһиэр учууталлар бэйэ-бэйэлэриэр хардарыта көмөлөсүһэллэр, опыттарын атастаһаллар. Үлэ бу кэрчиҥ оскуола иһинэн тэриллибит араас холбоһуктар, болохтар сүрүннүүлэр. Айымныылаах үлэни көрүлүүр болох салайаччытынан саха тылын уонна литературатын учуутала Пестерева Татьяна Михайловна, бастын опыты тарҕатар болох салайаччытынан кырдьаҕас, опыттаах учуутал Захарова Прасковья Прокопьевна үлэлиллэр. Хас биирдии методическай холбоһук (барыта 9) бэйэтэ туспа сорук туруорунан, ону олохтоох кыллаҥнар туһугар сыраалаан үлэлиир. Методическай холбоһуктар үлэлэрин еҥкэхсиэр сыалтан оскуола администрацията бу үөрэх дьылыгар улахан бириистээх педагогическай марафону биллэрдэ.

Тиһигин быспакка тэриллэр предметтэй недиэлэлэр оҕолор үөрэхтэ интэриэстэрин көҕүлүүллэр. «Математическай лабиринт», «Химический бой», «Веселый калейдоскоп», «Физическая мемориал», «Мисс Барби», «Очумелые ручки», о. д. а. араас көрөхсөбиллээх оонньуулар, конкуруттар үөрэнээччилэргэ умнуллубат өйдөбүлү хаалардылар.

Үөрэх күнүн иккис аҥарыгар үөрэнээччи билиитин чиҥэтэр, дириҥэтэр индивидуальнай эбии дьарыктар, факультативтар былаанныахтык ыытыллыллар.

Түмүктээн эттиккэ, үгүс дьону үөрэтэн-иитэн таһаарбыт баай историялаах улуус кырдьаҕас оскуолата бүгүн кэнчээри ыччаттыт кэрэ кэскилин туһугар күүһүн харыстаабакка, барыа дьоҕурун, сатабылын ууран үлэлиир. Ситиһиттэн уоскуйбакка, ылбыт кирбиилэрин салгыы сайыннаран республика таҥымыгар тахсар суолу-ыраҥ көрдүүр, саҕыттан-саҕа вартыктары арыйан иннин диэки эрэлээхтик хардыылыыр.

С. ЕРЕМЕЕВА,
Чурапчы орто оскуолатын учуутала.

ОСКУОЛА-САД ҮЛЭТЭ ТӨРӨППҮТ ХАРАҒЫНАН

Чурапчы сэлиэнньэтин Мурун-Тыммыйа олохтоохторун туруорсуулара ойоҕоҕо, «Кыталык» оҕо сада улаатан үс кылаастаах оскуола-сад 1995—1996 сс. үөрэх дьылыттан ыыллан үлэлээбита. Директор Варвара Петровна Пудова сүүрэн-энтэн кадрдары булбута. Урукку сылларга төмтөр оҕолоро тэйиччи интернат-оскуолаҕа эбэтэр Чурапчыга киирэн үөрэнэр этилэр. Оттон билигин төрөөбүт тэлбэлэриин иһигэр бэйэлэрин эйэлэриттэн тайбаккка үөрэнэллэрэ олус кэҥэҥнээх уонна үгүс түмүктэрдээх буолла. Ол курдук, аҥаардас үөрэх дьылын түмүгэр оскуола-сад түөрт ыпсыннаах улуустаҕы гимназияҕа улахан конкурсу аһаан киирдилэр. Бастакы кылаастан туйгунуук үөрэнэр, оскуола кэнэ туттар оҕолоруттан Охлопкова Ира, Сибиркина Майя, Попов Гена, Данилова Инга, Попова Сахан буоллаллар. III «б» кылаастан Кузьмин Владик улуустаҕы «Алаас сибэккилэрэ» көрүү-конкурс дипломана, Попов Гена республикатаҕы бальнай үгүүгүү турнирын кыттыылааҕа, Шестилетка кылааһын үөрэнээччитэ Саша Эйдемиллер «Алаас сибэккилэрэ» көрүү-конкурска лауреат үрдүк аатын ылбыта. Оттон III «б» кылаас үөрэнээччитэ Данилова Инга саторутаҕыта ыытыллыбыт улуустаҕы уруһуй конкурсуттар бастакы миэстэни ылла. Саамай улахан ситиһиниэн «Кыталык» оскуола-сад республикатаҕы начальнай оскуолалары көрүү-конкурска иккис миэстэни ылбыта буолла. Бу—оскуола-сад барыа үлэһиттэрин, үөрэнээччилэрин, интэриэннээччилэрин уонна биригэ алтыһан үлэлиир тереппүттэрин айымныылаах үлэлэрин түмүгэ.

Мин оскуола-сад үлэтин-хамнаһын хайдах сыанналыылларын туһуран тереппүттэртэн ыйыталастым. Кинилэр маннык эпиэттээтилэр.

Чепалова Т. Н.: «Биһиги оҕолорбутун икки сыл устата эдэр учуутал Петрова Алена Анатольевна үөрэппитэ. Оҕолор учууталларын олус сөбүлүүллэр. Кини ыытар уруоктара, кылаастарын чаҥа сэриэхтэр. Тереппүттэри кытта ыкса сибээстээхтик үлэлиир. Ол курдук, кыйдарыйан төрөөбүт күннэрэ бэлиэтээбин, кылааһынан «Кыталыкчаан» түмсүүгэ күрэхтэһиллэр, «Кэрэтээмэ Куо» конкурска ыытыы, тереппүттэргэ аналлаах «Ийэ күнүн» бэлиэтээбин—барыта тэрээһиннээхтик барбыттара. Оҕо барыа оттүнэн дэтиттэр сайдарыгар оскуола-сад коллектива болҕомтотун уурар. Барыа кылаастарга сайыннарыылаах үөрэҕи оскуола үрдүнэн киллэрэргэ дьулуһаллар. Ол инниттэн учууталлар араас курстарга сылдьан билиилэрин-көрүүлэрин мөлдьи хаҥатыыллар. Уруок кэнниттэн оҕо кэрэ эйэтиигэр, үтүөкэ уһуйуллариэр уруһуй куруһуога (Коркина Л. З.), дуобат (Монастырев К. Д.), сүүрүү (Абрамов Е. К.) куруһуоктара оҕо кутун туталлар.

Попова Т. Е., оскуола-сад тереппүттэрин комитетын председателэ: «Валентина Семеновна Пермякова бу төмтөрдө улаатан учуутал идэтин баһылаабыт биһиги бастакы учууталбытынан буолар. Кини аныгы үйэ хаҥыытынан талан ылбыт Д. В. Эльконин—Давыдов сайыннарыылаах үөрэҕин программатынан оҕолорун үөрэтэр. Оскуолаҕа киирбит күннэриттэн саҕалаан кини ийэлии сыһыана, ирдэбилэ хас биирдии оҕо биллиитигэр-көрүүтүгэр оруолламмыта, үөрэхтэрин туохтан да үрдүктүк тутан, ис-истэриттэн баҕаран туран үөрэнэллэриэхтэр олун уурбута. Оҕолорбут биллиини учууталлара Михайлова Н. Г., 5 оҕото аҥаардас сылга улуустаҕы гимназияҕа үөрэнэ киирбиттэрэ. Кини үөрэх таһынан оҕолоругар арааһынай дьаһаллары, оонньуулары олус тэрээһиннээхтик ыытар. Үтүө суобастаах үлэтинэн оҕолор, тереппүттэр махталларын ылар.»

Данилова Н. К.: «Оскуола-сад аҥаллыаҕыттан биһиэхэ дьону-сэргэни түмэр культурнай кириитэн буолта, Урукку оттүгэр маннык күлүүн да үлэлээбэт, кэнниэ да көстүбэт буоллаҕына, биһиги педколлектив уонна тереппүттэр иэйиилэриэҕэ бырааһыныыктары, араас күрэхтэһиилэри, биэчэрдэри, мунньахтары ыыталлар. Атын-уоҕай үөрэхтэһии оскуолаларыттан биир уратытынан оҕо үс саастыыттан детсадка киирэн баран уон саастыгар начальнай оскуоланы бүтэрэрэ буолар. Учууталлар сайыннарыылаах үөрэх элементэрин детсадтан саҕалаан утумнаахтык үөрэтэллэр, оҕону барыа оттүнэн сайыннараргa күүстэрин уураллар. Оскуолабыт аҥаллаҥыгар элбэх сыратын уурбут директор В. Н. Пудова, учууталлар Пермякова В. С., Михайлова Н. Г., Нохтунская В. А., интэриэннээччилэр Захарова Н. Г., Коркина Л. Н. саҕалаабыт үлэлэрэ үрдүктүк сыанналаммыттаан тереппүттэр улаханнык үөрэбит. Түгэннэн туһанан, учууталларбытын Сыромятникова Т. Г. үрдүк категорияларын специалист буолбутунан, Коркина Л. З. айымныылаах үлэтин иһин үөрэх управлениетын Грамотатынан наҕараадаламмытынан, интэриэннээччи Захарова Т. Г. үрдүк категорияларын специалист аатын ылбытынан барыа тереппүттэр аатларыттан эҕэрдэлиибит!».

Дьэ ити курдук «Кыталык» оскуола-садын үлэтиттэн тереппүттэр астыналлар, оҕолорун көрүүгэ-харайыыга, үөрэтиигэ күннэтэ сыралаһар интэриэннээччилэргэ, учууталларга махтаналлар. Бу коллектив Мурун-Тыммыйа түөлбэтигэр ыытыллар барыа дьаһалларга актыыбынайдык кыттарын, көҕүлэрэ-эриэ, тэрийэ-эриэн буоларын астынан туран бэлиэтиллэр. Коллектив ситиһиилэриэн уоскуйбакка, эссе утумнаахтык, таһаарыылаахтык үлэлиириэр баҕараллар.

Р. СИБИРЯКОВА,
Чурапчытаабы история уонна этнография музейын директора, хаһыат общ. корр.

ВЕТЕРАН БЫҺЫЙДАР БИРИИСТЭРИГЭР

Кулун тутар 21 күнүгэр Чурапчытаабы спортивнай интернат-оскуола, улуус чэпчэки атлетикаҕа федерациятын тэриллиэриэн Чурапчы улуусын ветеран сүүрүктэрин бириистэриэр саамый кросс иккис тогулун ыытылынна.

Күрэхтэһиигэ Мэҥэ-Хаҥаластан, Дьокуускайтан, СГУ-тан, Дьокуускайдаабы 1 №-дээх педучилищеттан, Бүлүүттэн, улуус оскуолаларыттан уонна кэйиллиэриттэн уонсыйа 90-тан тахса сүүрүк ыытыллыбыт ылбыллар. Кросс дистанциялара кыра саастаах оскуола оҕолорутар 1000 м саҕалаан саастарынан 1500, 2000, 4000, улахан дьоҥҥа 17 саастарыттан 5000, 50-тан үөһэ саастаахтарга 3000 м ааврыллан ыытылынна. Сылаас, чаҕылхай күн туран, сүүрүктэр балачча үчүгэй түмүктэри көрдөрдүлэр.

Оҕолорго Чурапчытаабы интернат-оскуола сүүрүгэ отделениетын үөрэнээччилэрэ Федя Нохтунскай (1500), Дуня Ильина (1000 м), Алеша Попов (2000 м), Сардаана Лыткина (2000), Слава Громов (4000 м) чемпионнаатылар. Манна Болтоно (тренер Слепцова У. М.), Чакыр (тренер Адамов Н. Н.) филиалларын оҕолоро бириистээх миэстэлэргэ киирдилэр. Кыра саастаах кыргыттарга Чакыртан Маша Иванова чемпион үрдүк аатын ылла.

Улахан дьоҥҥа дьахталлар (29 саастарыгар диэри) 4000 м сүүрүүлэриэр республика элбэх тогулаах чемпионка, Россия биир күүстээх биһиэ Екатерина Колесова (Мэҥэ-Хаҥалас) эрэлээхтик бастаата. 35—39 саастаахтарга республика биллиилээх сүүрүгэ, биир дойдулаахыт Ульяна Слепцова бастакы миэстэни ылла. Итиннэ үөһэ саастаахтар сүүрүүлэриэр Александра Носова (Чурапчы), Мария Неустроева иккиэн күөҥнэ таҕыстылар. Эр дьоҥҥо адаардаргa 5000 м Василий Спиридонов (Дьокуускай), 39-гар диэри саастаахтарга Василий Кузьмин (Бүлүү), 40—44 саастаахтарга Иннокентий Степанов (Мэҥэ-Хаҥалас), 50-тар диэри Анатолий Сивцев (Чурапчы) бастаатылар. 50-таан үөһэ республика кулуу спортсменнара Егор Абрамов, Николай Захаров, Афанасий Илларионов бэрт эрэйсиэлээхтик сүүрэн туһаныыларынан миэстэлэри ылылар.

Биллиилээх быһыйдарбыт Артур Феофанов, Константин Сидоров, Егор Абрамов, Гаврил Нохтунскай, Гаврил Егоров бэйэлэриэн аҥал бириистэриэн олохтоох, спорду пропагандалаабыннаа үтүө холобуру көрдөрбүттэриэн болҕомтолобут. Маны сэргэ кылаастарга, бириистээх миэстэлэри ылбыттарга спонсордар олохтообут бириистэриэ тутаарыныылар.

Саамый кросс ыытыылаахтара кэлэр өттүгэр бу маннык күрэхтэһиини үгүс курдук, эссе кэнэтэн, ситэриэн ыытарга баҕаларын биллэрэн тарҕастылар.

Виктор ДЬЯКОНОВ,
күрэхтэһии сүрүн судьуйата.

«АРГЫСМЕДСТРАХ» ДУОГАБАРА ОННУНАН ХААЛЫАҐА

Кулун тутар 18 күнүгэр «Росгосстрах—Аргыс» Саха сыраныэҕи национальнай страховой компания уонна Чурапчы улууһун дьаһалтатын икки ардыларыгар сөбүлэһии дуогабара түһэрилиннэ. Бу документка дуогабардаһар өрүттэр хайдах үлэлиэхтэхтэрэ, хардарыта эбээһинэстиннилэрэ киллэрилиннэ.

Бу күн «Росгосстрах—Аргыс» компания генеральнай директора Валерий Степанович Осипов уонна «Аргысмедстрах» фирма генеральнай директора Борисов Егор Егорович тэриллэ сылайаччылары, ыһыллыгастар страховой атаҥнарын кытары ыстыраахтыыр үлэлэрин-хамнастарын кэмсэтиллэр, үгүс ыйытыыларгa эппиэттэтиллэр.

В. С. Осипов страховкалааһын хайдах бөҕөргөр дойдуга экономика бастыгын сорҕотуна буоларын тоҕоостоох быһаччыта. Сотору комиссия, 1999 сылтан Россия территориятыгар тас дойдулар страховой компаниялара үлэлиллэрэ көҥүллэнэллэр. Кинилэри кытары үлэлэһиэхх, тэҥнэ күүстэһиэхха аймах Саха сиригэр бинир государственнай страховой компаниялаахтыт—«Росгосстрах—Аргыс». Урукку оттугэр «МММ» уонна «Хонер-Инвест» компаниялар хайдах үлэлээн барбыттарын барыы билэбит. Онон үлэлии кэлиэхтээх атын компанияларгa сөрөөн сыһыанныаҕарбыт наада.

«Аргыс» компания ыһыллыаныгын страховкалааһын үс көрүҥүнэн хабар—пенсионнай, медицинскай уонна байыы-дуолу страховкалааһын. Билигин турбутунан кинн Россияҕа күннүгэ суох үлэлэхтэр ахсаннарыгар киирсэр. Ол курдук, «Росгосстрах» 89 территориятын 18-э кордоруулэах, учредителлэрин ыччагэр түһэрилларбит эбээһэтэлиэстибэтин 103 бырааһын толорбут. Республика үрдүгэр буолбут араас быһыыланнарга—ууга барыыга, баһаарга, бинирдилээн дьиэнэрэ тоҕоостуулуна 35 млрд. солк. суумалаах ыччатыгар. Бэйэтэ улуусунут бу үлэҕэ эмиэ күннүгэ суох кордоруулээх.

«Аргысмедстрах» фирма генеральнай дириэктэра Е. Е. Борисов байытын тэриллэтэрин үлэтин-хамнаһын кэмсэтэ. Чурапчы улууһа бу фирматтан 1997 сылга 4 млрд. 996 мил. суумалаах үбүлэһиини ылбыт. Бу үс эмиэн хааччыйыыга, дьону медицинскай көрүүгэ туһаналлыбыт. Холобур, «Аргыс—Фарм» фирма чинчаллыбыт сыаннаан баһыгы улуусунутуттар 730 мил. солк. суумалаах эмиэ биэрбит. Улуус кинигэр аптечнай киосканы аһан үлэлэппиттэр.

Бу күннэргэ улуус ыһыллыныгын санаттан атын медицинскай страхование көрүҥүнэн хабар түһүнэн хаһыатыгаан биллэрин таһаарыллан үлэ саҕаланна. Түмсүүгэ мустубуттар: «Уруккуэйыгы фирмаҕытыныын түһэрсибит дуогабарбыт хаалар дуо, салгыы хайдах буолабыт?»—диэн ыйыталлар. Онуоха Егор Егорович маннык эппиэттиэ. Маҥнайгытыгар, хас биирдии кинн ханнык страховой компаниялыын дуогабардаһарын бэйэтин көҥүлэ, ханнык да күүһүлээбин, бириҥкэстэбин суох буолуохтаах. Иккиһигэр, «Аргысмедстрах» фирма 1995 сыллаахха түһэрсибит дуогабарын 1997 сылга салгаан 2002 сылга диэри уһаппыта. Бу дуогабар көтүрүлэ илигинэн, билигин күүһүгэр сылдьар, кинн биирбит страховой полиһа туһаныллар. Үсүһүнэн, сокуон быһыытынан, атын страховой компаниялыы кытары дуогабардаһар буоллаххына эрдэ ыстыраахтыы дуогабардын көтүрүохтэххин, тахсыбыт ороскуоту дуогабардын көтүрүохтэххин, хаксыбыт ороскуоту толоһуохтэххин.

«Аргысмедстрах» фирма соторутааҕыта ыытар үлэтин Саха Республикатын Государственнай Муниципалын (Ил Түмэн) бастайаннай комиссията көрдө. Комиссия кинн үлэтин соптоҕуҥун сыанналаата, салгыы үлэлиргэр аналлаах документаны ылынна.

Түмүккэ В. С. Осипов уонна Е. Е. Борисов Чурапчы улууһун дьонун-сэргэтин,' биргэ үлэлэбиттэригэр махтаан туран, «Аргыстардыын» салгыы дьаныы аргыстаһаллыларыгар, страховка бары көрүҥнэригэр кыралларигэр ыытардылар.

А. СЛЕПЦОВ.

«АЛГЫС» СУОРУМНЬУ КУЛУУБУН БИЭЧЭРЭ

Хатылы ыһыллыгэр олус сонун дьаһал буолан аастa—чэбдик олоҥу пропагандалыыр «Ыллык» общество нинэн тэриллибит «Алгыс» суорумньу кулуубун презентациятыгар Амма улууһун Сатаҕайыттан, Соморсунуттан, Мугудайтан, Одьулуунтан уонна Чурапчы сэлэннэппэттэн барыта 70-тан тахса киһи мунньуна.

Хатылытааҕы «Алгыс» кулуубун ыһыллыгынан бинир бастыг общественницалара, инициативалаах дьоно Елена Соломоновна Чичигинарова уонна Анастасия Степановна Барахсанова тэриллэн үлэлэтиллэр. Кинилэр 1997 сыл күүһүнүттэн Амма, Таатта улуустарынан, Мугудай ыһыллыгынан бу кулуун үлэтин-хамнаһын туһунан кэмсэтийэн, опыт атастаһан кэлбиттэрэ. Кулуун билигин 30-тан тахса чилиэннээх.

«Алгыстар» дьоро кэмнэлэрин күнү ааҕалыыта—суорумньу республикатааҕы кулуубун автора Жирков Константин Николаевич кулуун тэриллибитин туһунан докумуонту үөрүүлээх быһыыга-майгыга туттарда. Онтон Хатылы ыһыллыгын дьаһалтатын дьиэ көрдөөтө специалиһа Варвара Дмитриевна Федорова кэлбит ааҕааччыларга ыһыллыах, улууо бу хайысхаҕа үлэтин хаамыытын ыытта биллиннэрдэ.

Мустубуччча көр-нар, билсиһии кэмэтэ өрө диэри саҕаланна. Кэлбит ааҕааччылар сылаас чэйдэрин, аламаҕай көрсүһүүлэрин ыһыы бэрэ махтаан, астыынан тарҕастылар.

Билигин «Алгыс» кулуун бастын сүүһүөгэр турда диэн толору этэр кыахтанныбыт. Кинилэр көмөлөрүнэн саха ыала ааҕыаҕэр уйгубут туһсуоҕар эрэлбит улахан. Үлэлэриттэн ситиһиилэри баҕарабыт.

Иван ХАРЛАМПЬЕВ, Хатылы.

ДЬОКУУСКАЙ УОННА НАМ—БИИРГЭ ҮЛЭЛЭЭҺИН

ДЬОКУУСКАЙ. Куорат дьаһалтатын баҕылыгa Илья Михальчуй уонна Нам улууһун дьаһалтатын баҕылыта Александр Ядреев биргэ үлэлэһии туһунан сөбүлэһиигэ илии баттаатылар. Сөбүлэһии биэс сылга болдьохтоох. Өрүттэр предпринимательствоҕа, уоҥоҥуннэ, тутууга, промышленность, мечат политикатыгар, культуроҕа, о. д. а. 9 суруннаах сөбүлэһиини түһэристилэр.

Сөбүлэһии биир сурун көрүҥүнэн тыа хаһаайыстыбатын бородуукпутун батарыы буолар. Кинн куорат Нам улууһун тыа хаһаайыстыбатын табаары оноруччуларыгар бородуукпутаны хараҕар сыри, онуо тэҥэ производственнай уонна атын аналлаах тутуулларга сир учаастагын биэрэргэ сөбүлэһиэ. Нам улууһа куорат ааҕыйыытыгар дьаалабыай маны биэриэхтэ учаастактары аныырга сөбүлэһиэ.

КИҺИ—АЙЫЛҖА ОҐОТО

ДЬОКУУСКАЙ. Кулун тутар 15 күнүттэн баскыыныыныгаааҕы оскуола үлэтин саҕаата.

Оскуоланы СГУ биология-географическай факультетын кафедрата, «Эйгэ» уонна «Нордлайт» компаниялар тэриллибиттэрэ. Маннык үрдүкү кылаастар оҕолоро айылҕаны харыстааһын проблемаларын үөрэтэллэр. Занятиелар лекция, хонуутаах практикумнар, экологическай ойуньуулар уо. д. а. көрүҥнэриттэн ыытыллаллар. Үөрэнии болдьоҕо—2 ый.

СИА.

НОРУОТ ЭМЧИТИН МУННУГА

КЫМЫРДАҐАС ХААМЫЫТЫНАН—КЫАЙЫЫГА!

Маҥнайгы хардыы. Табаҕы бырааҕарга киһи бэйэтэ баҕалаах эрэ буоллаҕына туугу эрэ ситиһиэн сөп. Маҥнай табахтан иҥкэстаныы туох ордуктааҕын, барыстааҕын саныан. Табаҕы тардан бүтүннүгүнэ сүрэх, рак, бронхит марыыларыгар ылларыыг кыччыыр, сана күүс эбиллэр, барыта саныаг хоту буоларыттан дуоһуйуулуу ылаҕын, туланыыр дьиҥнэр антарытыатын үрдүүр, эрэллээхтик саныаҕын, обществоҕа сыаналаах буолаҕын, сиэйдинэ-харахтыын, дуоһалыын туоҕаҕын, дьиэҥ аҕа, бэйэҥ табах сытыынан түнүйбэт суох буолар, чэбдигирээн.

Иккис хардыы. Ханнык күнтэн саҕалыыргын быһаарыгын кэбис, күүстээх саныаны ылын! Аналы татэрэттэ оноҕун, онно: «Бу күнтэн табахтыын бырааҕабын»,—диэн суруйан баран илиитэ баттаа. Маннык ким хайдах фантазиялааҕынан суруйбара көҥүл.

Үһүс хардыы. От-хаан өттүнэн баланнаныыхха. Спортсмен ыыбыыны ситиһэриэгэр дьарык быһаарарын курдук, эйиги эмиэ табаҕы бырааҕарыгыгар болҕом буолуохтааххыт. Аҥыс чаас толору утуйуохха, күнүгэ 8 ыстакаан уулу аҥыохха, үчүгэй, сибиэйэй аҥы аҥыахха наада. Күнүгэ биирдэ заряднаа оторор туһалаах.

Төрдүс хардыы. Бэйэҕитигэр табаҕы тардыбат киһи туох ордуктааҕын оноруон көрүҥ. Уөрбут, дуоһуйбут куоласкытынан дорҕоонуу: «Мин табах тардыбатым наһаа үчүгэй,»—диэн хаста да хатылаан, «Табаҕы бырахтым, бырааҕар кыахтаах эбиппин»,—диэн бэйэҕитин эрэллээхтик саныыр. Табахтаабат табаарыстарыгыттан, чугас дьоҥнутуттан өйөбүлэ көрдөөн.

Бэһис хардыы. Бэйэҕитигэр сыалла туруорунун уонна онуо толордоохтутуна бэлэхтэ толкуйдаан. Сыаллартыт маннык буолуохтарын сөп:

1. Биир эдэллэ табахтаабатым,
2. Үс ый устата табахтаабатым,
3. Алта ый устата табахтаабатым.
4. Биир сыл табахтаабатым, о. д. а.

Алтыс хардыы. Тулаҕытын болҕойон көрүг: табахтаабат дьон эйиги табахтаары гынныахтыгыа хайдах ылыпаллаарый? Олохтутугар кинилэр холобурдарын туһана сатаан.

Сэттис хардыы. Табаҕы кытта сыһыаннаахтан барыттаан аккаастаныын. Дилэҕитигэр баар табахчыттан, табакеркаҕытын, зажигалкаҕытын, пепельницаҕытын суох оторуг. Чугас дьоҥнутуттар «остоохтутун» суох оторбуккут туһунан кэмсэлиг. Бу түгэн ирдэтэ суох балаатэлиг.

Аҕыс хардыы. Бастакы иккі күн үксүн утахтары ыһыг, кытаанах аҥы ааҕыатыг. Табахтыыхчыгын наһаа баҕаран кэлдьахтигинэ, биир ыстакаан уута эбэтэр фруктовай сокта ыһыг. Кофены, чэйи, пепси-коланы, ирдэтэ ыһартэх туттунуг. Ирдэлээх аҥы аҥаамаг. Сарсыарда чэпчэки аҥалыгы аҥаан. Обуруот аҥа, фрукта олус туһалаахтар.

Тоҕус хардыы. Сыныаланнытын сөптөохтук тэрийиг. Ньэрбэҕат күүрбүтүн табахтаан буолбаҕка, үчүгэйдик сынньанаргыт уоскутуг. Күннэҕи түбүктэн бирэмэ буланныт ыта туппат спортивнай таҥаһы кэтэн барын өлөнноско эбэтэр кирпичилэрэ сөптөох балаһыанньаны ылын олоруг уонна былчыныргытын уочаратынан күүлүг. 1—5 ахсаанна. Онтон 1—10 диэри сынньатаҕыт. Нэдиэлэҕэ биирдэ айылҕаҕа сынньалаҥы тэрийиг.

Онуо хардыы. Табах туһунан саныаны киэр аннынан, «Мин табах дьаатыттан босхолоонум. Мин аҥыыр аҥым наһаа ыраатыннаҕа, амтанныах. Билигин мин наһаа тубустум», диэн саныаны салайтарыг.

Уон биирис хардыы. Уоһэттэн кэлэр күүсү тирэҕирис, ол эбэтэр итэҕэллээх буоллаххына эрдэ ааҕыаҕыттан тулуйуохха сөп эбит диэн саныаныыг. Саныаҕыт күүһүн туһаныг. Сылгытын ситиһэргитигэр хаһан да сарбахтааманг. Уоһэттэн кэмэ кордөһүг.

Уон иккис хардыы. Табах тардыаххын баҕардаххына, тымныы уулаах суун эбэтэр бу юрүҥнэртэн бэйэҕэр ханнык табыгастааҕын боруобалаг:

—«Табахтаабатым миэхэ наһаа үчүгэй»,—диэн хаста да хатылаан;

—ыстакаан уута эбэтэр фруктовай сокта ыһыг;

—морковка эбэтэр атын өҥурут аҥын сиэг;

—подсолнух сиэмэтин сиэс;

—чугас доҕоргутун көрсөн кэмсэтиг,' кинн өйөбүлүн ылан;

—эҕэтин-хаанчыгын сымнатарга, саныаттан-өйөөттэн босхолоорго бэйэҥэт талбыт дьарыктыын оторуг;

—300-тэн 1-гэ диэри ааҕын;

—Дирэнгиик өрө тымныы;

—биир ыстакаан үүтэ ыһыг;

—тиэскитин суунук;

—сылаас ваннаҕа сытан сынньаныг;

—дуоһуйуулаах уонна эҕэлтэн учугэйдик соттуг.

Уон үһүс хардыы. Түүннүмэкка табахтаан кэбистэххитинэ, саныаттан саҕалаан! Саныаҕытын түһэриэг. Табаҕы бырааҕарга күүстээх саныаны ылыммыныгыт умнуман! Маҥнайгы хардыыттан барытын саныаттан саҕалаан.

Уон төрдүс хардыы. Билигин эйиги табахтан хайдах иккаастаныахха сөбүн биллиг. Ол билигитигин чугас дьоҥнутуттар, доҕотторгутуттар кэмсэлиг, суоҕэлиг, оччоҕо саныаҕыт өссө күүһүрүө, бөҕөргө. Табаҕы бырааҕыан баҕалаах киһиэхэ хаһан баҕарар күүсүгэр, өйөбүл буолуг.

Уон бэһис хардыы. Бэйэҕитин өйдөөн көрүг эрэ—эйиги иккитигэр олох атын киһи турар! Эйиги олохтут диригэ не хоһоонноно, бэйэҕитин убаастаныр, эрэллээх буоллугут. Маҥтан ыла эйиги табаах кулута буолан бүттүгүт. Атыттарга холобур эрэ буолуох туустааххыт.

Бука бары бөҕө-таҥа, дорообой буоларга кыһаллыаҕыг, чэпчэки-чэбдик олохтоноҕуг!

Евфокия КАЖЕНКИНА.

«ТУЙМААДА» КУЛУУН БЭРЭСТЭБИИТЭЛЛЭРИН СИТИҺИИЛЭРЭ

ДЬОКУУСКАЙ. «Кыайыы 50 сылга» Сиарт дыбарыаһыгар «СахаВА» тыа сирин волейболистарын ассоциациятын супер-финала буолла. Онно Амма, Чурапчы, Мэҥэ-Хаҥалас, Алдан улуустарыттан уонна Дьокуускайтан 10 дьахтар уонна эр киһи хамаандалара кыттыыны ылылар.

Бу сырыыта Дьокуускайтан «Туймаада» кулуун бэрэстэбиитэллэрэ эр дьоҥҥо да, дьахталларга да тэҥнэхтэрин булбатылар. Дьахталларга иккис-үһүс миэстэни «Чурапчы» уонна «Амма», эр дьоҥҥо Дьокуускайтан «Аргыс» уонна Алдантан «Хатыстыыр» ылылар.

СИА.

УЛУУСКА ОСТУОЛ ТЕННИЬЭ САЙДЫБЫТА 40 СЫЛЫГАР

БАСТАКЫЛАР ЭТИБИТ

Остуол теннааһинэн мин Чурапчы орто оскуолатыгар үөрэнэр кэмнэрбэр ордук ыллан дьарыктаммытым. Биргэ үөрэммит оҕо сааһым доҕотторо Петр Оконешниковы, Слава Доҕордуурабы, Бүлүүтээҕи педучилищены бүтэрбит Клара Собакинаны кытта биргэ спорт бу көрүүнэр кыттан үгүс күрэхтэһиилэргэ улуус чааһын көмүскэспиппиэн билгин киэн тутта саныыбын.

Оччолорго биһиги оскуолабытыгар физкультура учууталынан эдэр, эрчимнээх П. Е. Барахсанов үлэлиирэ. Кини уруогу үрдүк таһымнаахтык ыытара, ордук волейболга, баскетболга, чэнчэки атлетикаҕа уонна хайыһарга дьарыктыыра. Кэлин иккис учууталынан В. П. Захаров калбитэ. Уруок кэнниттэн спорт ираас көрүүнэриигэр секциялар буолаллара. Оскуолабыт сүүмэрдэммит хамаандата оройуон аһыгэр ыытыллар күрэхтэһиилэргэ олох хотторобот этэ. Остуол теннааһа кэлин үрдүк таһымнаах тахсыытыгар Василий Петрович аҕыйах сылларга чаҕылхай өйдөбүлү хаалларан үлэлээн эдэр сааһыгар ыалдьан олохтон эрдэ бааһыгы кэккэбититтэн туораабыта.

Итэ сылларга оройуоннааҕы спортсовет председателинэн А. К. Софромов үлэлиирэ. Кини төбө дьаны теннис ис хистэлэг техникаларын билбэтэр, утары оонньоччуларбыт хайа өттүнэн мөлтөх өрүттэхтэрин билэн сыал-сорук туруорара, иннэ гынан, бэйэбит кыахпытын хайдах таба туһанан оонньуурбутун этэн улахаммык көмөлөөбөр этэ. Оройуон спортивнай чааһын үрдүктүк тутан, спортсменнар саналларын кэтэҕэн, эрдэттэн үлэлэриттэн кэҥуллэтэн биир сиргэ түмэн дьарыстаныыны тэрийэрэ, ол иһин үрдүк кирбиилэри ылан чаҕылхай кыайыылары ситиһэрбит. Афанасий Кириллович айылҕаттан талаанныах тэрийээччи, оройуонтан спорт ираас көрүнэ сайдыытыгар улахан үтүөлээх-өнөлөөх киһи.

IX-с кылааска үөрэнэр сылбытыгар хара күһүнгүттэн күүскэ дьарыктаммыппыт. Оройуомнутутар, тас да өттүгэр буолуталыыр күрэхтэһиилэргэ кыттан барбыппыт, оннооҕор кыайтарыыта суох оонньуур этибит. Саасскы ыйдартан саҕалаан сайыннары III спартакиадаҕа бэлэмнэммиппит. Спартакиадаҕа Клара Собакина, мин, Петр Оконешников уонна Слава Доҕордуурап састаанныах хамаанданан күрэхтэһэн бастаны миэстэни ылбыппыт. Бу кэнниттэн Уссурийскай куораккаа Сибиир уонна Дальнай Восток зонатыгар бастыыр иһин чэнчэки атлетикаҕа, дантаҕа уонна остуол теннааһынэр күрэхтэһиигэ Саха сирин сүүмэрдэммит хамаандатыгар киллэриллэн Дьокуускайга кириэс ый корпуһа сборданан барбыппыт. Бу күрэхтэһиигэ аналаан атлас тигэҥнэнан аналы форма тикиттэриигэр үөрбүппүт аҕай. Биһиги оройуоммут хамаандата республика таһыгар маннай күүһүн холобон норуттаа этэ. Бу эпизоттоох күрэхтэһиигэ биһиги хамаандабыт Амурскай уобалас уонна Приморскай кыраай хамаандаларын кыайан, Дальнай Восток зонатын 1961 сыллааҕы чемпионун аатын ылан көҥөрүллэ сылдьар кубогынан, өйдөбүнньүк ымпыгынан, жетонунан наҕараадаламмыта. Күрэхтэһиигэ оонньуу тактикатын, техникатын балачча баһылаабыппытын көрдөрбүппүт. Хамаанданан күрэхтэһии кэнниттэн биирдиилээн оонньуурга П. Оконешников иккис, Слава Доҕордуурап бэһис, Клара Собакина уонна мин бэһис миэстэлэри ылбыппыт. Бу үгүс күрэхтэһиилэртэн биири кэпсээтим.

Теннис спорда кытаанах ыытарбэни, тулууру, кыайыыны дьулуурдаах буолуу, үчүгэй дьарыгы-эрэйэр.

Оройуон уонна Саха сирин спортивнай чааһын 6 төгүл көмүскээн күрэхтэспит оҕо сааһым кэрэ кэмнэригэр биргэ үөрэммит доҕотторбун, 38 сылларааҕыта Чурапчы маннайгы колуонэ теннисистэрин кытта алтыспыт сылларбын өрүү умнубаппын. Чурапчыга остуол теннааһа спорт быһыытынан сайдарыгар (1957.) оччолорго соҕурууттан үөрэҕин бүтэрэн кэлиэҕиттэн теннискэ ыччаттары үөрүйэн, үөрэтэн кыаатын киллэрбит Борис Гавриильевич Тытыгынаевы аныгы колуонэ дьон билиэхтэрин баҕарабын.

Мария КРОННИКОВА, спорт ветерана.

РАСПОРЯЖЕНИЕ
администрации улуса № 166 от 26 марта 1988 г.

О РЕГУЛИРОВАНИИ ЦЕН НА ПАССАЖИРСКИЕ ПЕРЕВОЗКИ АВТОМОБИЛЬНЫМ ТРАНСПОРТОМ

1. Руководствуясь постановлением Правительства РС (Я) от 30.01.98 г. № 42 «О государственном регулировании цен и тарифов», согласно пункта 2 приложения № 4, утвердить расчет тарифа на пассажирские перевозки автомобильным транспортом, разработанный отделом экономики администрации улуса.

2. Ввести в действие с 20 марта 1998 г. следующий тариф на перевозку пассажиров автомобильным транспортом:

а). По маршруту Чурапча—Якутск или Якутск—Чурапча в размере 100 рублей с пассажира.

б). По маршруту Чурапча—Нижний Бестях или Нижний Бестях—Чурапча в размере 80 рублей с пассажира.

в). При выполнении заказа на дому или доставке по адресу установить дополнительный тариф в размере 5 рублей с пассажира.

г). При перевозке пассажиров в населенные пункты внутри улуса в размере 50 копеек за 1 км.

3. Обязать государственные транспортную, автомобильную и налоговую инспекции, отдел экономики администрации улуса установить должный контроль за правильностью взимания платы за проезд всеми владельцами транспортных средств.

4. Данное распоряжение довести до всего населения улуса и заинтересованные государственные органы.

І зам. главы администрации улуса
П. Н. МИШКИН.

РЕКОРДСМЕННАР БИРИИСТЭРИГЭР ЧУРАПЧЫ УЛУУЬУН АТАХ ООННЬУУТУГАР АЬАҒАС КҮРЭХТЭҺИТИН БАЛАҺЫАННЫАТА

Күрэхтэһии сыала-соруга:

—оҕоҕо уонна ыччакка атах оонньуутунан утумнаахтык дьарыктаныытын көҥүлэһии;

—спортсменнар таһымнарын үрдэтии;

—рекордсменнар бириистэрин үйэтитии.

Буолар сирэ, кэнэ:

Хайахсыт иэнилиэгэ. Муус устар 4–5 күннэрэ.

Кыттар дьоно:

Күрэхтэһиигэ 3 бөлөҕүнэн барар: оскуола оҕото, сүрүн ыстаначчы уонна ветеран (35 сааһыттан үөһэ). Спортсмен бэйэтин бөлөҕөр биир эрэ көрүнгэ кыттар. Ыстаныы 8 туоска ыытыллар.

Наҕараадалаһыы:

Кыайыылаахтар уонна призердар анал грамотанан, бириистэриэн наҕараадаланыахтара.

Тэрийэр комитет.

СҮТҮКТЭННИБИТ

Оконешников Алексей Васильевичка 1984 сыллаахха Чурапчы орто оскуолатын бүтэрбитин туһунан бэриллибит В№ сериялаах, 182327 №-дээх аттестат сүпүтүүнэн, дьиҥэ суоҕунан аҕыллар.

x x x

Верховцев Владимир Ильич аатыгар Мэҥэ-Хаҥалас ГАИ-тыван 1987 сыллааххы бэриллибит «АВ» категорияларын, 443165 №-дээх водительскай дастабырыанньа сүпүтүүнэн, дьиҥэ суоҕунан аҕыллар.

x x x

Посельскай Николай Петрович аатыгар 1976 с. тохсунньу 6 күнүгэр Чурапчытаабы ис фыыла отделыныан бэриллибит I-СН сериялаах, 576543 №-дээх паспорт, 1997 с. от ыйын 14 күнүгэр Чурапчытаабы ГАИ-ныан бэриллибит «АВ» категорияларын, АГТ сериялаах, 809756 №-дээх водительскай дастабырыанньа уонна 14ВО сериялаах, 303016 №-дээх тех-толуон сүпүттэриэн, дьиҥэ суохтарыынан аҕыллаллар.

x x x

Попов Александр Егоровичка 1991 с. тохсунньу 22 күнүгэр Чурапчытаабы ис фыыла отделыныан бэриллибит IV-СН сериялаах, 713033 №-дээх паспорт сүпүтүүнэн, дьиҥэ суоҕунан аҕыллар.

АТЫЫЛЫЫБЫТ

Суһаллык «Жигули» автомашинаны 10 тыһ. солкуобайга. Түһэрсиэхха сөп. Чурапчы сэл. Октябрьскай уул. 21 №-рин 7 кв. эбэтэр 21-110 уонна АЗС-ка үлэ кэмигэр 21-872 тел. билсиҥ.

x x x

4 тыһ. км сүүрбүт «Урал» («солоо») мотоциклы. Сыаната—8 мил. солк. Үлэ чаһын кэнниттэн 21-427 тел. билсиҥ.

АТАСТАҺАБЫТ

1 хостоох, приватизацияламмыт квартираны чаһынай дьиэҕэ атастаһабыт эбэтэр атыылаһабыт. Чурапчы сэл. Миитэрэй Алааһын 13 №-гар билсиҥ.

СААСКЫ АТ СҮҮРҮҮТЭ, КЫЬЫҢЫ АТААРЫЫ

ДЬОКУУСКАЙ. Бүгүн кини нуорат ипподромугар күн ортото саасскы ат сүүрүүтэ тэриллэр. Оттон иэнгэ күнүгэр кыһыны атаарыы буолуоҕа.

Күрэхтэһиини тэрийээччилэр дьону тардар дьаһаллары ылан сатаатылар. Ордиконнэздээ уонна Комсомольскай болуоссаттар икки ардыларыгар бырааһыньыктааҕы кавалькада буолар. Киров-уулуссаҕа уонна кини болуоссаттарга дьыарбанна ууллар. Национальнай обиҥнаалар дьону бэйэлэрин аһылыктарыынан күндүлүүхтэрэ. Пааркаҕа аттракционнар, концертар, ираас оонньуулар буолаллар. «Туймаада» стадионнаа спорт национальнай көрүүнэриигэр күрэхтэһии тэриллэр. Бу күн «Саасскы үөрүү» лотерея оонньоор.

СНА.

Эҕэрдэлиибит!

Иккис Украинскай фронт алтыс гвардейскай танковай армиятын, Забайкальскай фронт ветераннара, снайпер, ефрейтор ЯКОВЛЕВ Василий Даниловичы 72 саасскын тоҥоччу туолбуккунан итиитик, истиҥник эҕэрдэлиибит. Доруобуйаҥ туһугар, үйэҥ уһуурдуутар баҕарабыт.

Кэрэхэннг уонна аймахтарыҥ.

x x x

Күнду Парасковья Николаевна БОТУЧИНАНЫ уонна Мария Павловна ТОЛСТОУХОВАНЫ үйэ ангардаах үбүлүйэйдэтиннэн ис сүрэхтэн итиитик эҕэрдэлиибит.

Эйиэхэ чэгиэн-чэбдик доруобуйаны, үлэҕитигэр сатаһыылары, оҕолоргутун, дьиэнгутун үөрдэ уһун сылларга дьоллоохтук-соргулаахтык олороргутугар баҕарабыт.

Чурапчы оскуолатын биргэ үөрэнэн бүтэрбит дьүөгэлэргит, доҕотторгут.

x x x

Күндүтүк саныыр нэбэин, эдьиийбитин, балтыбытын, норуот эҥчитин КОНДРАТЬЕВА Мария Николаевнаны 50 саасскын туолбут кэрэ-бэлиэ күнүгүнэн уонна 25 сыл эргиэн сылаатыгар эҥкилэ суох үтүө суобастаахтык үлэлээбиккиэн итиитик, истиҥник эҕэрдэлиибит.

Эйиэхэ чэгиэн-чэбдик доруобуйаны, бары кэрэни, үчүгэйи, торуу-көтүү аргыстаах үйэни олоҥу баҕарабыт.

Уолуҥ Афоня, балтыларыҥ, бараатгарыҥ, күтүөттэриҥ, Дьокуускайтан эдьиийиҥ Фекла Егоровна, Бормоткиннар, Алексеевтар.

x x x

Биргэ үөрэнэр коллегабытын, аймахпытын, улуус баһылыанай хаһаайыстыбаларын ассоциацияларын сэбиэтин председателин КОРЯКИН Михаил Николаевичы 50 саасскын туолбут үбүлүйэйдэтиннэн истиҥник эҕэрдэлиибит.

Эйиэхэ саха чиргил тиитин курдук чоруун доруобуйаны, ыһаҕа кытыыстыгар, дьиэ-кэргэттэргэр дьоллоох-соргулаах олоҥу баҕарабыт.

Табаарыстарыҥ Чичигинаровтар, Пудовтар, Шестаковтар, Амосовтар, Соловьевтар, Никонова, аймахтарыҥ Гоголевтар, Корякиннар, Чепаловтар.

БИЛЛЭРИНЛЭР

Муус устар 10 күнүттэн Одьулуунньаҕы тыа сирин-оҕоҕо политехническай лицей 3 ыйдаах кылгас болдьохтоох «ВС» категорияҕа курстары аһар. Толобүрэ уу харчынан 2 тыһ. солк., бартериай кэпсээтиигэ 2,5 тыһ. солк.

Кордоҥуллэр документтар: ГАИ-га туттараргa медсправка; медсправка; 3 х 4 кээмэйдээх 3 уст. фотокарточка; олорор сиригэн ыспыраанка; үлэтиттэн характеристика.

Адырыстыт: Одьулуунньаҕы ТСПЛ. Тел. 21-104. Чурапчыга транспортнай инспекцияҕа билэргитигэр.

x x x

Таатта улууһун Чычымаҕар сиэмэ хортуоппуйу тута харчытыгар, бартерга, кэпсээтиинэн биэробин.

Софронов Федор Романович.

ҮЛЭҔЭ ЫҢЫРАЛЛАР

Лесопунгка—ДТ тракторга оныттаах тракториһы, кочегары, саасскы, сайыннары ыйдарга быстах үлэлиир тутуу бригэдэтин.

Капитальнай тутуу управленнетыгар—бухгалтер-кассиры.

Үлэнэн хаччыйыы киинэ.

САКААСТАРЫ ЫЛАБЫТ

КНЭ-2М типтээх уулу тургэнник оргутар типпиэнэрэ сакааһынан аҕалабыт. Сыаната—1,5 тыһ. солк. Билсиһэр телефоннарбыт: 21-258, 21-896.

МАХТАНАБЫТ

Алаҕар иэнилиэгин олохтоохтор, орто оскуола саха тылыгар уонна литературатыгар учууталлар, Россия Суруйааччыларын союһун чилиэнэ, поэт, драматург, критик, тайтыыр кэргэнин, аҕабыт, күтүөнүт ЛЕВИН Никокентий Наумович ыарахан ыарыытын кулун тутар 14 күнүгэр олоҥ туораабыт кутурҕаннаах күнэрбитигэр өйөбүл-тирэх, хүүс-кэмэ буолбут аһынныгас саналаах Алаҕар иэнилиэгин олохтоохторугар, үлэлээбит оскуолатын коллективыгар, иэнилиэк дьаһалтатыгар, биргэ үлэлээбит дьүөгэлэрбэр, ыкса ыалдьарбар, С. А. Попов—Тумат салалтаах суруйааччылар болохтоохторугар, төрөөбүт Сылгыны олохтоохторугар, иэнилиэк дьаһалтатыгар, Бэрэ олохтоохторугар, биргэ төрөөбүт, аймах-билэ дьоннорбор махтал тылларын тиэрдэбит.

Эйиэхэ барыгытыгар дьолу-сорудуу, ситиһиилээх үлэни, кытаанах доруобуйаны баҕарабыт.

Кэргэнэ, ыргыттара.

АБРАМОВА АПРЕЛИНА СЕМЕНОВНА

Ыарахан ыарыы бийиги кэккэбититтэн улуус бирэ опыттаах, бастыы үлэлээх учууталын Апрелина Семеновна АБРАМОВАНЫ ыллыа барда.

Апрелина Семеновна 1940 с. муус устар 7 күнүгэр Таатта улууһун Ытык-Күөл сэлиэнньэтигэр күн сирин көрбүтэ. Оҕо саҥа талыы хонуулардаах Тааттаҕан, хатыҥ чараҥнардаах Чурапчынан аҕыйах.

1967 с. Дьокуускай куорат 2 №-дээх орто оскуолатын бүтэрбитэ уонна СГУ омук тылларын факультетын студенткатынан буолбута.

1972 с. Чурапчы улууһун Амма орто оскуолатыгар үлэтин саҕалаабыта. Хара маҥнайгыттан кини түбүктээх үлэ үлэлэр үөһүгэр киирбитэ, алыптаах-аймаҥылаах үлэтэ саҕаламмыта. Оҕоҕо таптал, бэлэҕэ ирдэбил, үлэҕэ бэриилээх—бу барыта үлэтин сүрүн аргыстарынан буолбуттара. Үөрэтии, иитии тосхоллорун тэҥнэ тутан, дьүөрэлээн, үөрэтии саҥа ньымаларын байыаатар-байыаан испит. Адаптивнай система ньыматынан үлэтин сүрүннээбит, тэриллибит. Учуутал сүрүн болҕомтотун оҕолор уруокка ылбыт лексико-грамматическай матырыйаалларын дьиҥнээх олохтоох туһаныылырыгар уурда. Ол да аҥаар үөрэнээччилэрэ саҥарар, кэпсиир дьоҕурдара курдуктун дьон-сэргэ сэҥээрилтиэ ылара.

Апрелина Семеновна Амма орто оскуолатыгар 22 сыл үтүө суобастаахтык, таһаарымнаахтык үлэлээбит уонна 1994 с. Д. П. Коркин аатынан Чурапчытааҥы республиканскай спортивнай орто интернат-оскуола саҕалаатын кэмэ бу оскуолаҕа үлэлии кэлбитэ. Манна олоҕун тиэхэ күннэригэр диэри ситиһиилэхтик үлэлээтэ.

Бизнес-кылааска омук тылын үөрэтии бастакы оҥкуллаах оҥорбута, английскай тылы үөрэтиигэ саха национальнай компонентын киллэрии программатыгар үлэлэспит. Английскай тыл уонна саха тылын грамматическай тиһиктэрин тэҥнэн көрүү научнай-чинчийэр үлэлэрин салайбыта.

Учуутал үөрэтэр тылын дойдуларын уонна кыраайы үөрэтиигэ эмиэ болҕомтотун уурбута. Үлэлиир сылларын усталарыгар аралас интэриэһинэй куруһуоктары, кулууптары, дьарыктары тиһигин быспакка былаанныахтык мынпыт. Кини мынпыт кылааһын чаастара, куруһуогун үөрэхтэрэ, оҕолорго, эрдэлиҥ-түүннэрэ, учууталларгa анаммыт дьаһаллара дьон-сэргэ өйдөбүлүгэр мэлдьи хаалыахтара турдаҕа.

Олохтоох актыбыынай позициялаах, мэлдьи түбүктээх үлэ үөһүгэр сылдьыбыта. Кылаас салайаччытын быыстыынан оҕолорго болҕомтолоохтук сыһыаннаһан, коллективы түмэ тардан, оҕолор куттарын туппута.

10 сыл омук тылын учууталларын улуустааҥы методическай холбоһуктарын салайбыта. Кини салаатынан бу сылларга улуус омук тылын учууталлара албах оруттээх үлэни ыытыттара, Апрелина Семеновна үлэтин опытын улууска, республикаҕа тарҕаатыттара. Эдэр бинир идэлээхтэрин кытта кини бөҕөй опытын тэҥнэ үлэлэстибита.

А. С. Абрамова—«Учуутал-92» конкурс призера, Чурапчытааҥы спортивнай оскуола 1995 сылларааҕы чулуу учуутала. Кини үөрэнээччилэрэ улуус олимпиадаларыгар кыттыыны ылыннылар, 3 үөрэнээччита регионнаа кыайбыттара, 1 үөрэнээччита —республика олимпиадатын призера. 8 үөрэнээччита, учууталларын туйаҕын хатаран, английскай тыл учууталлара буолбуттара. Олортон биэстэрэ улууспутугар ситиһиилэхтик үлэлии сылдьаллар.

1994 сылааҕа идэтин таҥымын Великобритания королевскай оскуолатыгар үрдэтиммита. Оскуола ыытар бары дьаһалларыгар саамай кэхтээх кыттыыны ылбыта. Кини салайар метод-холбоһуга Үөрэҕирии сылыгар бастыҥынан аатталлыбыт учууталларын ыытааччилэрэ английскай, французскай тылларга улуустааҥы олимпиадаларга бастаатылар, оттон гимназиялар регионнальнай олимпиадаларыгар английскай тылга II миэстэ буолары ситиспиттэрэ.

Апрелина Семеновна профком культурнай-массабай үлэлэрин ыпсаан-саҕалаан тэрийбитэ, үгүс кэскиллээх былаанныардааҕа. Сытыы өйө, тэрийэр дьоҕура, ыаҥылхай кэрэ-жүлүүтэ коллективы түмүүгэ тирэх буолбуттарын биир идэлээхтэрэ мэлдьи болҕотиллэр, Байэтин үлэҕэ бэриниитинэн, сэмэй майгытынан коллектив уонна нэһилиэнньэ ахтарытыатын ылыан ылбыта.

СР үөрэҕин үлэһиттэрин IX съезтин делегата, Россия үөрэҕириитин туйгуна, методист-учуутал, Саха-Азия оҕолорго фонд стипендиата. Үлэтигэр ситиһиилэрин албах ахсааннаах оскуолаллар, үөрэх управлениетын, Үөрэх министерствотын Бочуотунай грамоталара көрөһөллилэр.

Айымнылаах үлэлээх учуутал, ирдэбиллээх салайаччы, эйэҕэс ийэ, нетин дьүөгэ эрэ биһиги Апрелина Семеновнабыт. «Этэ» диэбит хараста биһигэ, кини бинир идэлээхтэрэ, дьүөгэлэрэ, доҕотторо...

А. С. Абрамова сырдык-жаны мөрсүөх, үлэлээбит үлэтэ, олорбут олоҕо биһиги сүрэхпитигэр мэлдьи тыыннаах буолуоҕа.

Д. П. Коркин аатынан Чурапчытааҥы республиканскай спортивнай орто интернат-оскуола коллектива.

АТЫЫЛЫЫБЫТ

Суҥаллык собуҥэр сыалаҕа капитальнай өрөмүөкү бэрбит МТЗ-82 тракторы. Дириҥ бөҕүөлэгэр 26-299, 26-260 телефоннарга билсэргитигэр.

x x x

«Панасоник» РХ-10 видеокамераны—2900 солк.
«Хитачи»-338 видеокамераны—3100 солк.
Видеомагнитофону—1700 солк.
«Дистар» телевизоры, 37 см—1700 солк.

x x x

2 комфоркалаах гаповай плитаны—800 солк., о. д. а. электротовардары.
МТЗ-82 трактор саҥа двигателин.
2 т уйуктаах прицеби, сыалата—кэнсэтиннэн.
Одьулуунна 24-339 тел. билсиҥ.

Тутар тэриллэлэр салайаччыларын, сир хаһаар механизмнарын, сир участогын бас билээччилэр истиилэригэр

РФ Правительствотын 1995 с. бэс ыйын 9 күнүнээҕи 578 №-дээх уураахтаах бигэргэтиллибит «Сибээс линияларын харыстааһын бырааптыыларыгар» сөп түбэһиннэрэн, **кабельнай линиялар трассаларын охраннай зона» диэн аатталлар.**

Биһиэхэ бөҕүөлэк таҥыгар киилэр аналлаах остуолбаларынан, оттон бөҕүөлэк иһиэн аҕаар линиялар техническай документацияннан быһаарыллаллар.

ЛТС сурутуннан көҥүлэ суох уонна кини бэрэстэбиитэлэрин ыытарбакка эрэ кабельнай линия охраннай зонатыгар сир үлэлэрин ыытыы бобуллар.

Үлэ саҕаланыан иннинэ 3 №-дээх ЛТС бэрэстэбиитэлэн кытта бу линия аҕаар трассатын чуолкайдаан. Кабель трассатыгар ыытыллар үлэлэр илиинэн эрэ өҥөйүллүүллэр.

Өйдөөн, шоссейнай суолларга, хаһаайыстыбалар, тэриллэлэр хабар сирдэригэр соччо дириҥ суох кабельнай линиялар сыталларын. Линияларынан 2000-ҕа диэри вольтаах күүрүү бэриллэр. Ол олохтоох кутталлаах.

Кабель линиятын алдьатыы сокуонунан ирдэнэр: «Сэрэтии киниискэтин» ылан баран, үлэни быһаччы толороччу механизатор бэйэтин дьалаҕайыттан алдьаттаҕына; тэриллэ, хаһаайыстыба салайаччылара механизатордары «Сэрэтии киниискэтэ» суох охраннай зона аттыгар үлэни ыытыннаран кабелы алдьаттардахтарына.

Сибээс кабельнай линиятын харыстааһын бырааптыыларын тутуһуҥ!

Бары тахсар боппуруоспарга маниык аадырыска билсэ сылдьыахтыын сөп: Ытык-Күөл сал., Амгинскай пер., 5, 3 №-дээх ЛТС. Телефоннар: 21-538, 21-635.

3 №-дээх ЛТС администрацията.

НЭДИЭЛЭҔЭ ҮСТЭ ТАХСАБЫТ

«Саҥа олох» хаһыат муус устар ыйтан аҕаҕаччылар кордаһуулларынан НЭДИЭЛЭҔЭ ҮСТЭ ситиһиннуккка, чэпчэрэ уонна субуотаҕа—тахсар.

«Саҥа олох» РИХ.

Күнду ыраах, ыаҕыт, хос ыаҕыт, үлэ ветерана, Мутугай нэһилиэгин олохтооҕо

ЖИРКОВ Николай Попович

86 саастыгар ааллан өлбүтүн, дириҥник курутуйан туран, аймахтарыгар, уоллаанньахтарыгар, биллэр дьонугар ыытыннэрэбит.

Уолан, кийиитэрэ, кутуотэ, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ.

Кутурҕаннарын тиэрдэллэр:
Уолугар Жирков Константин Николаевичка, йиитэгэр Александра Никитичнаҕа, сиэннэригэр, чугас аймахтарыгар Мутугай нэһилиэгин дьаһалтата, «Саҕах» реабилитационнай кини, олохтоох орто оскуола администрацията, кырдьаҕастар сүбэлэрэ.

Күнду ыраах, ыаҕыт, тыыл, үлэ ветерана, хоту көҥөрүлүү кыттыылааҕа, Хайахсыт нэһилиэгин олохтооҕо

ИВАНОВА Варвара Егоровна

кулун тутар 24 күнүгэр 83 саастыгар уйун ыарахан ыарыыттан өлбүтүн, дириҥник курутуйан туран, бары аймахтарыгар, уоллаанньахтарыгар, биллэр дьонугар ыытыннэрэбит.

Кыргыттара, уоллаттара, кийиитэрэ, кутуоттэрэ, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ.

Кутурҕаннарын тиэрдэллэр:
—Өлүөрүгэр, чугас дьонноругар, аймахтарыгар Хайахсыт нэһилиэгин дьаһалтата, бааһынай хаһаайыстыбаларын ассоциацията.
—Уолугар Дириҥнээҕи филиалларын маастарыгар Иванов Роман Романовичка, аймахтарыгар «Ленинскай» АО Чурапчытааҥы участогун уонна Дириҥнээҕи филиал коллективтарыгар.

Күнду ҕорэбиим, аҕабыт, аймахпыт, Бахсыттан төрүттээх Чаҥыр нэһилиэгин олохтооҕо

ПОПОВ Николай Иванович

уйун ыарахан ыарыыттан өлбүтүн, дириҥник курутуйан туран, биригэ төрөөбүттэригэр, аймахтарыгар, табаарыстарыгар, биллэр дьонугар ыытыннэрэбит.

Кэргэнэ, оҕолоро, айахтара.

Кутурҕаннарын тиэрдэллэр:
—Кэргэнигэр, оҕолоругар, биригэ төрөөбүттэригэр, аймахтарыгар Чаҥыр нэһилиэгин дьаһалтата, түөлбэлэр олохтоохторо, биригэ үөрэммит табаарыстара.
Кутурҕаннарын
—Кэргэнигэр Чаҥырдааҕы арыы сыаҕын үлэһитигэр Попова Ульяна Васильевнаҕа, оҕолоругар, биригэ төрөөбүттэригэр, аймахтарыгар Чурапчытааҥы эт-үүт комбинатын администрацията, профкома, коллектива.

Тыыл, үлэ ветерана, Болтого нэһилиэгин олохтооҕо

СЕДАЛИЩЕВ Василий Семенович I

өлбүтүнэн дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр:
—Күтуотэ Седалищев Василий Петрович Голбүтүнэн бөҕөлөрүн үлэһиттэригэр, старшай мастер Кузьмин Василий Васильевичка улуустааҥы «Арчы» үөрэтэр-үлэлэтэр комбинат коллектива.

АБРАМОВА Апрелина Семеновна

өлбүтүнэн дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр:
—Аҕатыгар Дьокуускай куорат, Чурапчы улууһун бочуоттаах гражданиннарыгар, сэриилээх, үлэ ветерааннарыгар, биис бойобуой ордениар кавалердарыгар Флетонов Семен Дмитриевичка улуустааҥы тыа хаһаайыстыбатын управленията, АПК үлэһиттэрин профкома.
—Ытыктыыр учууталлар, биригэ үөрэммит доҕордорун таптаталаах ийэтэ Абрамова Апрелина Семеновна өлбүтүнэн уолугар Семаҥа Амма орто оскуолатын 1994 с. выпускниктара, кылааһын салайаччылара.

Редактор Г. Г. ПОПОВ.

НАШ АДРЕС: 678700, с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор — 21-332, отделы—21-265, магазин—21-505.

Учредители (соучредители) газеты—Редакция, Администрация улуса, Национальная издательско-полиграфическая компания «Сахаполиграфиздат». Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам и субботам.

Индекс газеты: 54907.

Чурапчинская улусная типография. Национальной издательско-полиграфической компании «Сахаполиграфиздат». с. Чурапча, ул. Карла Маркса 26 «а». Подписано в печать 27. 03. 98 г. Тираж 2908.

ЗАКАЗ №№ (35—36).

Автор суругар этиллэр саҥаа редакция позициятыгар мэлдьи сөп түбаһэр буолбатах. Сурукка ыйыллар чахчылар кырдьыктаахтарыгар эпиэтинэһи автор туос бэйэтэ сүүрэр.